

BOZGUN YILLARINDA (1683-1699) RUMELİ'DE EŞKİYALIK FAALİYETLERİ

*Meryem KAÇAN ERDOĞAN**

ÖZET

Eşkiyalık, hemen her toplumda çeşitli sebeplerle ortaya çıkan sosyal bir olgudur. Özellikle devletlerin içinde bulunduğu savaş dönemlerinde çok daha tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Osmanlı Devleti de XVII. yüzyılın son çeyreğinde girişmiş olduğu savaşlar sırasında eşkiyalık olaylarıyla Anadolu'da olduğu gibi Rumeli'de de sık sık karşılaşmıştır. Halkın yanı sıra idari görevliler, kapıkulları, timarlı sipahiler, ücretli askerler ve geri hizmet sınıfları bu olaylarda rol oynamıştır.

Savaş ortamını fırsat bilerek halk üzerindeki baskısını artıran eşkiya, yerleşim birimlerini tehditle salma salmış, mal ve erzakı yağmalamış hatta cana kastetmiştir. Kalabalık eşkiya birlikleri zirai ve ticari faaliyetleri büyük ölçüde sekteye uğratmıştır. Eşkiyanın korkusundan halkın bir kısmı başka bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır. Gündelik hayatta türlü sıkıntılara yol açan eşkiya yüzünden askeri birliklerin bir kısmı cepheye gönderilememiş, mahallin asayişine memur edilmiştir. Üstelik halktan da bölgenin muhafazası için yardım istenmiştir. Hükümet, asayişin bozulması, yol güvenliğinin ihlal edilmesi hatta sefer yolundaki askeri nakliyata zarar verilmesi üzerine bazı tedbirler almak durumunda kalmıştır. Bunlar arasında ormanlık alanların kırıdırılması, ıssız yerlere palanka yapılması veya mevcut olanların tamir ettirilmesi, mahalli güçlerin takviye edilmesi gibi hususlar bulunmaktadır. Ayrıca eşkiyalık ile mücadelenin üst düzey görevlilerin yetki alanına dahil edilmesi ve bölgeye bostancı ocağı mensuplarının gönderilmesi de dikkati çekmektedir.

Eşkiyayı ortadan kaldırmada genellikle kuvvet kullanma yolunu seçen hükümet, yakalanan eşkiyayı idam, hapis, sürgün ve kürek cezası ile cezalandırmıştır. Bunların dışında eşkiyayı kefalete bağlama ve affetme gibi yöntemlere de başvurmuştur. Bununla birlikte dize getiremediği eşkiya liderine savaş koşullarını dikkate alarak makam ve mevki teklif etmiş, kalabalık maiyeti ile birlikte cepheye sürerek tehlikeyi bertaraf etmek istemiştir. Hükümetin bu konuda başarıya ulaşması ancak yerel görevlilerin desteği ve gayreti, halkın yardımıyla mümkün olabilirdi. Oysaki taşrada eşkiyayı himaye eden, yardım ve yataklık yapan gruplara her zaman rastlanmıştır. Bu duruma savaşların getirdiği olağüstü koşullar da eklenince asayişin sağlanması ve eşkiyanın kökünün kazınması zorlaşmış, mücadele yıllarca devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler

Rumeli, eşkiyalık, XVII.yüzyıl, bozgun yılları, Osmanlı

İnsanlık tarihi boyunca toplumsal bir olgu olarak karşımıza çıkan eşkiyalık, genellikle silahla veya başka bir şekilde zor kullanmak suretiyle yol

* Yard. Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, meryem@ogu.edu.tr

kesip baskın yapma, cana ve mala zarar verme, kamu düzenini ve asayışı bozma olarak tanımlanmaktadır.¹ Bu işi yapan kişiler ise (şakî/eşkîya), sözlüklerde bahtsız, fena hareketli, haylaz, habîs, haydut, kuttâu't-tarîk ve dağ hırsızları² şeklinde tarif edilmektedir.

Eşkîyalığın ortaya çıkış sebepleri çeşitli olmakla beraber kaynağını genellikle “sosyo-ekonomik” nedenler oluşturmaktadır. Özellikle kırsal kesimin ekonomik şartlarının yetersizliği dolayısıyla geçimini sağlayamayan halkın eşkîyalık olaylarında önemli rol oynadığı görülmektedir. Halkın içinden sivrilen bir eşkîya lideri, yerel-merkezi otoriteye başkaldırarak, isteklerini gayrimeşru bir zeminde arama çabasına girmektedir. Bu yolda en büyük destekçisi benzer mağduriyetleri yaşayan, kendisine doğrudan ya da dolaylı yoldan destek veren halk kitesidir.³ Benzer durumlar dünyanın hemen her bölgesinde görülmesine rağmen, bu konudaki temel farklılıkları, toplumsal yapı ve devletin icraatları şekillendirmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti'nin taşrada kurduğu toplumsal yapı ve denetim sayesinde isyanlar, batıya kıyasla daha az görülmüştür.⁴ Bu isyanlar içerisinde de özellikle “Celalî İsyancıları”nı zikretmek gerekir.⁵ XVI. yüzyıl Anadolu tarihi açısından önem arz eden bu isyanlar, farklı isimler altında XVII. yüzyılda da devam etmiştir. Bahsedilen yüzyılda Osmanlı Devleti, gerek idarî-askerî gerekse sosyo-ekonomik yapıdaki bozulmalar dolayısıyla bir sarsıntı ve buhran dönemine girmiştir. Zira kapıkullarının sayısı önceki döneme göre büyük bir artış göstermiş, eyalet askerlerinin yerini sarıca ve sekbanlar

¹ Ali Bardakoğlu, “Eşkîya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi(TDVİA)*, İstanbul 1995, XI, 463-466; Mehmet Öz, “Modernleşme-Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkîyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özellikleri”, *Osmanlı'dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör*, ed. Doç. Dr. Osman Köse, Samsun 2009, s. 36-37.

² Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 1989, s. 781; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 2003, s. 238, 977, 986.

³ Eşkîyalık ve sosyal eşkîyalık hakkında geniş bilgi için bkz. Sabri Yetkin, *Ege'de Eşkîyalılar*, İstanbul 1997, s. 7-19; Mücteba İlgürel, “Osmanlılar'da Eşkîyalık Hareketleri”, *TDVİA*, İstanbul 1995, XI, 466-469.

⁴ Karen Barkey, *Eşkîyalılar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, (Çeviri Zeynep Altok), İstanbul 1999, s. 240.

⁵ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celalî İsyancıları*, Ankara 1975; Barkey, *a.g.e.*; William J. Griswold, *Anadolu'da Büyük İsyân 1591-1611*, çev. Ülkün Tansel, İstanbul 2000.

doldurmaya başlamıştır. Öte yandan malî yapıda kanunnameler çerçevesinde tahsil edilen vergi miktarlarında değişiklik olmaması, timar sistemini derinden etkilemiş, artan masrafları karşılamak için vergileri artırma ve yeni vergilere yönelme kaçınılmaz hale gelmiştir.⁶ Askerî ve malî yapıdaki bu değişiklikler, timar sisteminin önemini kaybetmesine, iltizam yönteminin yaygınlaşmasına ve avârızın olağan bir vergiye dönüşmesine yol açmıştır.⁷

Bu dönemde idarî yapıda da bazı değişiklikler söz konusu olmuştur. Özellikle yüzyılın ikinci yarısında taşrada “türedi eşkıyası” ve “türedi paşalar” adıyla yeni bir oluşum ortaya çıkmıştır. “Paşa kapısı halkı” denilen binlerce sarıca ve sekbandan oluşan bölükler, paşa adına halktan tahsil edilen salmalarla geçimlerini sağlamış, çeşitli nedenlerle kapısız kalan bu kişiler, yine halk üzerine musallat olmuşlardır.⁸ Aynı dönemde sarıca ve sekbanlara katılan ve eşkıyalık yapan bazı aşiretler de asayişin bozulmasına sebep olmuştur. II. Viyana Muharasası’nı izleyen savaş yıllarında halk üzerindeki baskı daha da artmıştır. Bu dönemde asker kaçaklarının çoğalması, vergilerin artırılması, kanun dışı salmaların toplanması memlekette eşkıyalığa uygun bir zemin oluşturmuştur.⁹ Ayrıca malî darlığı aşmak ve seferleri finanse etmek amacıyla memleketin zenginleri ve yüksek dereceli memurlarından “imâd-ı seferiyye” adıyla yardım talep edilmesi ve zenginlerin servetlerine el konulması toplumdaki huzursuzluğu daha da artırmıştır.¹⁰ Savaşın getirdiği olağanüstü koşulları dikkate alarak askerî yapıyı düzenlemeye çalışan hükümet, nefir-i âm usulü ile halktan asker topladığı gibi Rumeli’deki yörükleri de *evlâd-ı fâtihan* adıyla yeni bir düzenlemeye tabi tutarak silahlı bir kuvvet haline getirmiştir.¹¹ Hükümet, bir taraftan da eşkıya ile silahlı mücadeleyi sürdürmüş, zaman zaman eşkıya elebaşlarına

⁶ Akdağ, “Genel Çizgileriyle XVII. Yüzyıl Türkiye Tarihi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Enstitüsü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 6-7, Ankara 1968, s. 212-213.

⁷ Öz, “Modernleşme-Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkıyalık...”, s. 39; A.mlf, “II.Viyana Seferine Kadar XVII.Yüzyıl”, *Türkler*, Ankara 2002, IX, 713.

⁸ Akdağ, *a.g.m.*, s. 214-216, 234-235.

⁹ Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul 1965, s. 220.

¹⁰ Orhonlu, *Aşiretlerin İşkânı*, s. 2-3; Akdağ, *a.g.m.*, s. 237.

¹¹ Orhonlu, *Aşiretlerin İşkânı*, s. 3-5.

eyalet ve sancak valilikleri vererek karışıklıkları önlemeye çalışmıştır.¹² Bunun yanında eşkıyalığın kaynağı olarak gördüğü sarıca ve sekbanlığı kaldırıp bütün sarıca ve sekbanları bir ocak halinde teşkilatlandırmıştır. Alınan tedbirler çözüm için yeterli olmayınca 1695'te yeni bir düzenlemeye gitmiştir. Buna göre paşa kapılarında sarıca, sekban ve levend birlikleri halinde bayrak açtırılmayacak, sadece deli ve gönüllü bayrakları açtırılacaktı.¹³ Yapılan düzenlemelere rağmen eşkıyalığı oluşturan şartların ortadan kaldırılamaması hatta seferler süresince daha da ağırlaşması mücadelelerin uzun yıllar sürmesine yol açmıştır.

Bu çalışmada Mühimme defterleri esas alınmak suretiyle bozgun yıllarında Rumeli'deki eşkıyalık faaliyetleri hakkında bilgi verilecektir. Defterlere yansıyan yüzlerce kayıt vasıtasıyla eşkıyanın halk üzerindeki baskısı, eşkıyalık yapan kişi ve gruplar, devletin aldığı tedbirler ayrıntılı bir şekilde takip edilmeye çalışılacaktır.

I) Bozgun Yıllarında Rumeli'deki Eşkıyalık ve Halk Üzerindeki Etkileri

Eşkıyalık yapan kişi ve gruplar devletin resmi kayıtlarında genellikle “şakî”, “kuttau't-tarîk”, “haydut eşkıyası”, “haydut keferesi”, “mela'in”, “haramî”, “haramzâde” şeklinde ifade edilmiştir. Zaman zaman eşkıyanın etnik kimliğine de vurgu yapılarak Arnavut, Kıpti, Tatar, Leh eşkıyası, Macar ve Nemçe katanası gibi tanımlamalara yer verilmiştir. Eşkıyanın halka verdiği zararlarda ön plana çıkan ifade ise; “katl-i nüfus ve nehb ü garet-i emvâl”dir. Bu zararlar seferin getirdiği olağanüstü şartlar hesaba

¹² Eşkıyalık ile mücadelede pragmatik bir yol takip eden devlet, öncelikle mahalli güçlerle isyanı bastırmaya çalışmış, mümkün olmadığı durumda merkezden bir serdar tayin ederek eşkıyayı ortadan kaldırmıştır. Her iki girişimin de başarıya ulaşmadığı durumda eşkıya ile pazarlığa oturmuş, ona mansıp vererek affetme yoluna gitmiştir. Böylece devlet, eşkıyaya karşı hazırlanmak için zaman kazandığı gibi anlaşma yoluyla sorunun daha da büyümesini engellemiştir (Mehmet Ali Ünal, “Devlet İçi İktidar Mücadelesinin Bir unsuru Olarak Eşkıyalık ve Ayrılıkçı Hareketler”, *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, s. 29, 32). Barkey de Osmanlı Devleti'nin eşkıyalığı kendi gücünü pekiştirme vasıtası olarak kullandığını, onlarla pazarlık yaparak konumunu sağlamlaştırdığını ve toplum üzerindeki hamiyetini sürdürdüğünü ifade etmektedir (*a.g.e.*, s. 2, 9, 13, 14, 199).

¹³ Orhonlu, *Aşiretlerin İşkânı*, s. 10-11; Akdağ, *a.g.m.*, s. 236, 237.

katıldığına daha da büyük olmuştur. Askeri birliklerin seferde bulunmasını fırsat bilen eşkıya, halk üzerindeki baskısını artırmıştır.¹⁴ Mevsim koşullarına göre kışın çiftlik ve köylerde ikamet eden eşkıya, bahar ve yaz aylarında faaliyetlerine hız vermiştir. Zira bu mevsimlerde ticaret kervanları daha sık gelip gittiği gibi eşkıyanın rahat hareket etmesi, iase ihtiyacını kolay karşılaması ve gizlenmek için uygun ortamlar bulması mümkün olabilmiştir.¹⁵ Eşkıya saklanmak için genellikle dağlık¹⁶ ve ormanlık alanları tercih etmiştir.¹⁷ Hatta kilise ve manastırlar ile düşman sınırında bulunan bazı palanka ve kaleler¹⁸ eşkıyanın üslendiği merkezler haline gelmiştir. Kimi zaman da çiftlik, serbest zeamet, has ve vakıf toprakları eşkıyanın

¹⁴ Arnavud-ı Belgrad kazasında Balıbeyoğlu adlı şaki, 20 eşkıya ile birlikte Temeşvar muhafazasında bulunan Mehmed'in evini basmış ve mallarını yağmalamıştır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Mühimme Zeyli Defterleri [MHM Zeyli]*, nr. 11, s. 61/258, Evâhir-i Safer 1108/19-27 Eylül 1696). Benzer durum Premedi kazasına bağlı Berişlan? Köyü'nde de yaşanmıştır. Komşu köyden bazı kişiler eşkıya ile birlikte adı geçen köy sakinlerinden Zeynel'in seferde bulunmasından yararlanarak evini basmış, mallarını yağmalamış ve yakınlarından bazılarını katletmiştir (BOA, *MHM Zeyli*, nr. 11, s. 69/302, Evâsıt-ı Rebiülevvel 1108/8-17 Ekim 1696).

¹⁵ Kemal Daşcıoğlu, "Osmanlı'da Eşkîyalık Hareketlerini Cezalandırma Yöntemi Olarak Sürgünler", *Osmanlı'dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör*, s. 254.

¹⁶ Rodoscuk tarafındaki Meylandağı, Filibe dağları, Niğbolu sancağındaki Lofça ve Virce dağları, Maden tarafındaki Malanik dağı eşkıyanın üslendiği yerler arasındaydı (BOA, *Mühimme Defterleri [MHM]*, nr. 101, s. 10/24, 85/267; nr. 107, s. 17/47; Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)*, haz. Mehmet Topal, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2001, s. 155).

¹⁷ 1691 yılında Filibe çevresindeki koruda gizlenen Türkmen'den Ketişoğlu adlı şaki, yanındaki eşkıya ile birlikte gelip geçen tüccar ve askerleri katletmiş, mallarını yağmalamıştır. Eşkîyalık yapan çobanlar da çaldıkları koyunları koru ve ormanlarda saklamışlardır. Nitekim Cısr-i Mustafa Paşa yakınlarındaki koruda gizlenen çobanlardan çalıntı 5.000'den fazla koyun, 500 kadar öküz ve 50 kadar hergele ele geçirilmiştir (Abdullah İbn İbrahim, *Vakî'ât-ı Rûzmerre*, III, Topkapı Sarayı Müzesi, Revan, nr. 1225, vr. 12a-12b, 14a).

¹⁸ Pesperim kalesinde üslenen eşkıya, 1095/1683-1684 yılında ordu için gönderilen 30 arabalık zahireyi ele geçirmiş, zahireyi götürülenleri de esir etmiştir. Durumun haber alınması üzerine kalenin varoşu ateşe verilerek pek çok esir ve ganimet alınmıştır (Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Silahdar Tarihi*, İstanbul 1928, II, 177). Moravik palankasına ise 500 kadar haydut eşkıyasının toplanması üzerine buranın fethine karar verilmiş, Safer 1108/Ağustos-Eylül 1696'da gerçekleşen fetih sonrasında 300'den fazla eşkıyanın boynu vurulmuştur. Sente varoşu da 1109/1697-1698 yılında alındığı zaman içindeki 200 kadar eşkıyanın kimi esir edilmiş, kimi öldürülmüş ve hatırı sayılır bir ganimet ele geçirilmiştir (a.mlf, *Nusretnâme*, s. 209-211).

gizlenmesine imkân sağlamıştır.¹⁹ Buradan atlı veya yaya olarak silahlı bir şekilde²⁰ çevredeki köylere musallat olan eşkıya, kasaba ve şehirlere de saldırma girişiminde bulunmuştur. Bu saldırılar karşısında büyük bir korku ve paniğe kapılan yerleşik halk hayvan otlatmak, odun kesmek²¹ ve ekip biçmek gibi faaliyetlerde büyük sıkıntı yaşamıştır.²² Yerleşim birimlerini basan eşkıya halkın erzak ve eşyasını yağmalamakla kalmayıp mal ve mülküne de el koymuş, hatta bazı durumlarda yakma yoluna gitmiş, halkın geçim kaynaklarını harap hale getirmiştir.²³ Bunun dışında ev halkını taciz etmiş,²⁴ yaralama ve öldürme olaylarının yanı sıra işkence yoluna da başvurmuştur. Özellikle haydut eşkiasının, yakaladığı Müslümanları parçalamak, karınlarını yarmak, el ve ayaklarını kesmek, asmak, kurşuna dizmek, şişlere dizip ateşte çevirmek ve ağaçlara parlatmak gibi ağır işkence metotlarına başvurduğu görülmektedir.²⁵ Bu şekilde eşkıya, çevre köyler ve çiftlikler üzerinde de korku oluşturmaya çalışmıştır.²⁶

¹⁹ Bistra Tsvetkova, *Haydutstvo v Bılgarskite Zemi Prez 15-18 vek*, [Birgandage in Bulgarian Lands in the 15th and 18th Centuries], Nauka i İzkustvo, Sofia 1971, I, 264-265.

²⁰ Sofya'da yakalanan 9 eşkıyanın sorgulanması sonucunda bunların Tatarpazarı, Karınabad, Baçka, Üsküp, Fethülislam, Babadağı, Kütahya, Diyarbakır ve İzmir'den geldiği anlaşılmış, yanlarındaki kara kılıç, boylu tüfek, tabanca tüfek, hançer, balta, kazma gibi çeşitli silah ve araç-gereçlere el konulmuştur (BOA, Cevdet Zabtiye [C.ZB] , nr. 2272, 27 Rebiülevvel 1104/6 Aralık 1692).

²¹ Vize ve Saray halkının bu konudaki şikâyetleri için bkz. BOA, *MHM*, nr. 100, s. 14/38, Evâhir-i Şaban 1101/30 Mayıs-7 Haziran 1690.

²² Üsküp, Kaçanik ve Priştine çevresindeki dağlarda üslenen eşkıyanın halk üzerindeki baskısı için bkz. BOA, *MHM*, nr. 104, s. 99/445, Evâil-i Rebiülevvel 1104/10-19 Kasım 1692. Öziçe halkı ise kasaba çevresindeki bahçelere ektikleri mahsulü eşkıya korkusundan biçememiştir (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 98/439).

²³ Meşhur eşkıya liderlerinden Avlonya kazasına bağlı Katya köyünden Katya Ali, 500 eşkıya ile Arnavud Belgradı'na bağlı köy ve çiftlikleri basarak günlerce konaklamış, çiftçilerin hububat, eşya, hayvan ve diğer mallarını yağmalamış, bazı evleri de tahrip etmiştir. Ayrıca halktan, etraftaki çiftlikleri yakma tehdidiyle "cerime" adıyla yüklü miktarda para toplamıştır (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 150/647, Evâhir-i Cemaziyelâhir 1104/27 Şubat-7 Mart 1693). Benzer bir durum Öziçe kazasında da yaşanmıştır. Kazanın etrafında dolaşan bir grup eşkıya halka bir iki defa kağıt gönderip cizye adıyla 1.000 kuruş ve bazı eşyalar talep etmiş, aksi halde kasabayı yakıp yıkma, halkını esir etme tehdidinde bulunmuştur (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 98/439).

²⁴ BOA, *MHM Zeyli*, nr. 11, s. 108/476, Evâil-i Rebiülâhir 1108/28 Ekim-6 Kasım 1696.

²⁵ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 88/391, Evâil-i Safer 1104/12-21 Ekim 1692; Silahdar, *Nusretnâme*, s. 222.

²⁶ Ergiri Kasrı kazasına bağlı iki köyün bu konudaki şikâyeti için bkz. BOA, *MHM*, nr. 104, s. 170/771, Evâhir-i Cemaziyelâhir 1104/27 Şubat-7 Mart 1693.

Özellikle yol kesmek ve çeşitli amaçlarla yolculuk edenlere saldırmak eşkıyanın sık sık tercih ettiği yöntemlerden biriydi. Derbendler bu noktada son derece kritik yerlerdi. Nitekim Rumeli'de Batıçine tarafında Devebağırđan derbendi,²⁷ İhtiman derbendi (Kapılı ve Kız derbendi),²⁸ İhtiman ile Sofya arasında Kadıasker derbendi,²⁹ Sarı Prut menzili yakınlarında Dragoman derbendi,³⁰ Musa Paşa palankası ile Niş arasında Kızıl-derbend³¹ eşkıyalık olaylarında ön plana çıkan yerlerdi. Bu tarz tehlikeli derbend ve askerî geçit yerlerinin korunmasında öteden beri askerî sınıf mensupları ile ücretli askerlere görev verildiği bilinmektedir.³² Bununla birlikte eşkıyanın gerek görevlilere gerekse derbendci reayasına rağmen derbendlerde pusu kurduğu ve gelip geçenlere zarar verdiği görülmektedir.³³ Hatta bazı eşkıyanın, eşkıyalık faaliyetlerini derbendleri koruma kisvesi altında sürdürdüğü tespit edilmektedir.³⁴ Özellikle ticaret,³⁵ alış veriş, hac³⁶ veya sefer³⁷ dolay-

²⁷ 1691 yılında Belgrad'dan Sofya'ya doğru firar eden başıboş askerler Devebağırđan boğazında haydut eşkıyasının saldırısına uğramış, birçoğu katledilerek malları yağmalanmıştır (*Anonim Osmanlı Tarihi*, (1099-1116/1688-1704), haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 2000, s. 29, 61; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât Tahlil ve Metin* (1066-1116/1656-1704), haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 1995, s. 405). Yine derbentte 600 kadar eşkıya ile toplanan Macar voyvoda ve Kara Pança adlı eşkıya liderleri, bu yolu kullanan askerlere sık sık saldırmıştır (Silahdar, *Nusretnâme*, s. 330-331).

²⁸ Sık sık eşkıya saldırısına uğrayan bu derbendler için bkz. *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 57-58.

²⁹ *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 58.

³⁰ *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 59.

³¹ 1694 yılında derbendin muhafazası için piyade ağalarından Ömer Ağa, 80 nefer ile görevlendirilmiştir (*Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 60).

³² Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilâtı*, İstanbul 1990, s. 61.

³³ Şumnu kazasına bağlı Çalikkavak Köyü'ndeki derbende birkaç seneden beri 30-40 kadar eşkıya üslenmiştir. 1691 yılı Mayıs ayında buradan geçen 8 zımmî tüccara saldıran eşkıya, 3 kişiyi yaralanmıştır (BOA, *MHM*, nr. 101, s. 70/216, Evâhir-i Şaşan 1102/20-28 Mayıs 1691).

³⁴ Serge adlı şakî, Eğridere palankası ile Radomir arasında bulunan derbendi muhafaza etmeği taahhüt etmesine rağmen etrafına topladığı 500-600 eşkıya ile gelip geçenleri katletmiş ve eşyalarını yağmalamıştır (BOA, *MHM*, nr. 100, s. 77/290, Evâhir-i Şevval 1101/28 Temmuz-5 Ağustos 1690). Estoroçça kazasında ortaya çıkan bir grup sekban ise derbendçi reayasına rağmen ferman olmadan hem kazanın hem de kazada bulunan Nevasin derbendinin muhafazasına tayin edildiklerini iddia ederek bölge halkına türlü kötülüklerde bulunmuştur (BOA, *MHM Zeyli*, nr. 11, s. 6/23, Evâsıt-ı Şevval 1107/14-23 Mayıs 1696).

sıyla yolculuk eden kişileri hedef alan eşkıya yol kesmiş, cana ve mala zarar vermiş,³⁸ hatta bu kişilerin evlerini basarak ev halkına türlü kötülüklerde bulunmuştur. Çevre köylerin halkından olan bu şakiler,³⁹ faaliyetlerinde zaman zaman yerli halktan yardım aldıkları gibi⁴⁰ bazı idarecilerin himayesini de elde etmişlerdir.⁴¹ Öyle ki eşkıya olarak bilindiği halde kazadaki birkaç kişinin girişimiyle kendilerini bölükbaşı olarak tayin ettirenler de söz konusu olmuştur. Bölükbaşı sıfatıyla halk üzerindeki baskısını artıran bu kişiler, gelip geçen kişilerden kanuna aykırı olarak vergi tahsil etmiş, halkın mal ve erzakını yağmalamıştır.⁴²

³⁵ 1683 yılı Eylül ayına ait bir kayıttan Dolyan panayırına giden kervanların kalabalık eşkıya birlikleri tarafından basıldığı ve yağmalandığı anlaşılmaktadır (Tsvetkova, *a.g.e.*, I, 254-255).

³⁶ Yenişehir-i Fenar'a bağlı Bababoğazı'nda 300 hacıyı kervanda basan eşkıya, birçok Müslüman'ı yaralamış veya katletmiş, erzak ve eşyalarını da yağmalamıştır (BOA, *MHM*, nr. 99, s. 134 (3 ayrı hüküm), Evâil-i Receb 1101/10-19 Nisan 1690).

³⁷ Üsküp'e doğru harekete geçen ordunun Eğridere boğazında bir grup eşkıya tarafından yolu kesilmiş ve çatışma sonrasında eşkıya bozguna uğratılmıştır (*Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 9-10). Yine Sofya halkı, sefer için Belgrad'a zahire nakledip geri döndüğü sırada Hasan Paşa palankası ile Batıçine menzili arasında bir grup eşkıyanın saldırısına uğramış, yanlarındaki 60 çift büyükbaş hayvan gasp edilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 68/293, Evâsıt-ı Zilkade 1103/4-13 Ağustos 1692).

³⁸ Çağlayık kazasına bağlı köylerde ticaret yapan zımmî baba-oğul, diğer zımmî köylülerin eşkıya ile birleşmeleri sonucu katledilmiş ve cesetleri bir çuvala konularak yaşadıkları köyün yakınına bırakılmıştır (BOA, *MHM Zeyli*, nr. 11, s. 130/567, Evâsıt-ı Rebiülâhîr 1108/7-16 Kasım 1696). Bir başka örnekte ise gemi ile İstanbul'a giden Seyyid Hüseyin, Köstence iskelesinde bir grup eşkıyanın saldırısına uğrayarak yaralanmış ve malları gasp edilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 228/1066, Evâhîr-i Şaban 1104/27 Nisan-5 Mayıs 1693).

³⁹ BOA, *MHM Zeyli*, nr. 11, s. 43/184, Evâil-i Zilhicce 1107/2-11 Temmuz 1696.

⁴⁰ BOA, *MHM*, nr. 101, s. 74/230, Evâil-i Ramazan 1102/29 Mayıs-7 Haziran 1691. Yenişehir sakinlerinden Muhzır Ömer de sürekli eşkıyaya yardımcı olmaktadır (BOA, *MHM*, nr. 100, s. 110/418). Filibe ayanı Misafir Mehmed ise yakalanıp kendisine teslim edilen Durmuş adlı eşkıya başını salıvermiştir (BOA, *MHM*, nr. 99, s. 131, Evâhîr-i Cemaziyelâhîr 1101/1-9 Nisan 1690).

⁴¹ Hezargrad kazasında celeplik yapan kişilerin yolunu kesen eşkıya, iki kişiyi katletmiş, birisini ise yaralamıştır. Celeplerin para ve eşyalarını da yağmalayan eşkıyanın bir kısmı yakalanmışsa da diğerlerinin eski Silistre beylerbeyinin yanında olduğu anlaşılmıştır (BOA, *MHM*, nr. 101, s. 40/124, Evâsıt-ı Receb 1102/10-19 Nisan 1691).

⁴² Zihne nahiyesinde Manlı Arnavud Mustafa adlı eşkıya, bölükbaşı olarak halkın üzerine musallat olmuştur (BOA, *MHM*, nr. 101, s. 74/230).

Bu dönemde eşkiya vakıf köylerini de tehdit etmiştir. Köyleri basıp mal ve erzakı talan eden eşkiya, köylerde bulabildiği hayvanları gasp etmiş, kadın ve çocukları da toplamıştır. Vakıf reayası artan saldırılar dolayısıyla etrafa dağılmak zorunda kalmıştır.⁴³

Eşkiya, halkın yanında askerî kesime de zarar vermiş, sefere katılan askerlerin ağırlık ve eşyalarını yağmalamıştır.⁴⁴ Benzer durumlar sefer mühimmatı için de söz konusu olmuştur. Eşkiya, kara veya nehir yoluyla sefer bölgesine gönderilen zahire ve mühimmatın naklini engellemeye çalışmıştır.⁴⁵ Hatta sefer masrafları için bölgeye gönderilen ve 400 kişilik bir kuvvet tarafından korunan hazineyi dahi yağmalamıştır. Bu konuda hükümetin yol, köprü ve derbendlerin güvenliğini yeterince sağlayamadığı anlaşılmaktadır.⁴⁶ Nitekim savaş yıllarında, Edirne-Belgrad arasında uzanan yolun her

⁴³ Premedi kazasındaki Koca Mirahor İlyas Bey Evkafı'na bağlı köylerden Sebkon? Köyü'nün uğradığı zararlar için bkz. BOA, *MHM Zeyli*, nr. 11, s. 142/609, Evâsıt-ı Rebiülâhir 1108/7-16 Kasım 1696.

⁴⁴ BOA, *MHM Zeyli*, nr. 11, s. 16/64, Evâsıt-ı Şevval 1107/14-23 Mayıs 1696. Yine 1698 yılının sonlarında ordunun Belgrad'dan Edirne'ye doğru hareketi sırasında geride kalan askerlerin bir kısmı haydutların saldırısına uğramış ve eşyaları yağmalanmıştır (Tsvetkova, *a.g.e.*, I, 286-287).

⁴⁵ Eşkiya, Niş ve Şehirköyü menzilleri için Paşa sancağından gönderilen zahirenin nakline engel olmuş (BOA, *MHM*, nr. 98, s. 187, Evâil-i Receb 1100/21-30 Nisan 1689), Tuna iskelelerinden Belgrad'a giden zahire ve cephaneye yüklü gemilere de saldırmıştır (BOA, *MHM*, nr. 101, s. 86/268, Evâhir-i Ramazan 1102/18-27 Haziran 1691). Ayrıca seferde top çekmek üzere Niğbolu sancağından temin edilen 65 çift camusu Tırnova yakınlarında ele geçirmiştir (BOA, *MHM*, nr. 98, s. 183, 189, Evâil-i Receb 1100/21-30 Nisan 1689).

⁴⁶ Ordu için Edirne'den Belgrad'a gönderilen 100 (veya 120) keselik hazine, Niş ile Aleksince arasında bulunan bir derbende eşkiya tarafından yağmalanmıştır. Aslında eşkiyanın hedefinde hazineyle birlikte yolculuk eden kalabalık bir tüccar grubu vardı. Eşkiyanın baskını sonucu hazineyi koruyan levendlerden 4-5'i ile bazı tacirler hayatını kaybetmiş, çıkan karışıklıkta hazinenin bir kısmı eşkiya, bir kısmı da levendler tarafından talan edilmiştir. Yapılan takibat sonucunda eşkiyadan 300 kadarı yakalanmış, hazineden gasp edilen 50 kese de ele geçirilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 74/327, 328; 75/329, 330, Evâil-i Zilhicce 1103/14-23 Ağustos 1692; *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 44; Defterdar, *Zübde-i Vekayiât*, s. 435-436). Bu hazineden pay alanlardan birisi de daha önce Eğridere palankasında martolosbaşı olan Kara Hasan'dır (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 121/555, 158/676). Bu sırada eşkiyanın başbuğu olan Papas adlı şakî de Eflak tarafına geçerek Cerniş Köyü'nde çiftlik kurmuş ve orada yaşamaya başlamıştır (Bekir Gökbunar, *105 Nolu Mühimme Defteri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 1996, s. 117). Yine Halep muhassılı tarafın-

iki tarafındaki kaza ve köylerde atlı ve piyade olarak pek çok eşkıya türemiştir. Özellikle Bosna sınırı,⁴⁷ Filibe ve Tatarpazarı haydut yatağı olarak ün salmıştır.⁴⁸

Öte yandan savaş döneminde düşman sınırındaki yerleşim birimlerinde yaşayan halkın can ve mal güvenliğini sağlamak çok daha zor olmuştur. Zira bu yerleşim birimleri hem sınırda bulunmaları hem de bölgedeki askerlerin sefere gitmeleri dolayısıyla eşkıyanın saldırısına açık bir hale gelmiştir. Yerli eşkıya dışında katana eşkıyasının da tehdidine maruz kalan halk etrafa dağılmış, yerlerinde kalanların ise kimi esir düşmüş, kimi katledilmiş, mallarına da el konulmuştur.⁴⁹ Eşkıya, palanka gibi müstahkem yerlere saldırmaktan dahi çekinmemiştir.⁵⁰

Eşkıyanın halk üzerindeki etkileri sadece gasp, yakıp yıkma, katletme ve yaralama olaylarından ibaret değildir. Özellikle Müslüman halkın dini duygularını rencide edecek bazı davranışlar içerisine girdikleri de görülmektedir. Bu duruma bariz bir örnek olarak halkı Müslüman olan Etrepoli kasabası verilebilir. Birkaç zimmînin cami ve mescitler çevresinde meyhaneye açarak içki satmaları sonucu pek çok eşkıya buralarda toplanmaya ve halkı rahatsız etmeye başlamıştır.⁵¹

Bunların dışında yerli halktan, eşkıyanın desteğini alarak kasaba ve köy ahali üzerine musallat olan kişilere de rastlanmaktaydı. Hatta bu kişiler, sefer güzergâhını kullanan ehl-i örf ile birlikte hareket edip onları

dan Rikab-ı Hümâyûn'a gönderilen hazine, 1693 yılında Bergos ile Baba-yı atik arasında eşkıyanın eline geçmiş ve her biri ganimetten 60'ar kuruş pay almıştır (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 218/1017, 253/1163, 263/1207).

⁴⁷ Gökbnar, *a.g.t.*, s. 311-313, hüküm nr. 463.

⁴⁸ BOA, *MHM*, nr. 100, s. 84/325, Evâil-i Zilkade 1101/6-15 Ağustos 1690; BOA, *MHM*, nr. 104, s. 77/345, Evâhir-i Zilhicce 1103/3-11 Eylül 1692; Ayrıca bkz. Mehmet Karagöz, "17. Asrın Sonunda Filibe ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16/2, Elazığ 2006, s. 373-402.

⁴⁹ Lofça halkı katana eşkıyasının korkusundan eşyalarını arabalara yükleyerek başka yerlere kaçmıştır (BOA, *MHM*, nr. 100, s. 13/37, Evâhir-i Şaban 1101/30 Mayıs-7 Haziran 1690). Bir başka örnekte ise Alacahisar yakınlarındaki bir köy, 200 kadar haydut eşkıyasının yağmasına maruz kalmıştır (Silahdar, *Nusretnâme*, s. 151-152).

⁵⁰ Güğercinlik palankasını basma niyetinde olan eşkıyaya karşı tedbirler artırılmıştır (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 75/331, Evâil-i Zilhicce 1103/14-23 Ağustos 1692).

⁵¹ BOA, *MHM Zeyli*, nr. 11, s. 127/552, Evâsıt-ı Rebiülâhir 1108/7-16 Kasım 1696.

kendi evlerinde konaklatmış, öldürme ve yağma olaylarına karışmıştır. Ayrıca masrafları bahane ederek ferman olmadan halk üzerine tevziat yapmış, karşı gelenleri değnek atmak ve zincire vurmak suretiyle cezalandırmıştır.⁵² Hükümetin vergi tahsili ile ilgili emirlerine de karşı gelen bu kişiler eşkıya ile birleşerek mütesellim veya vergi memurlarına da çeşitli zararlar vermiştir.⁵³ Yine yerli halktan bazı kişilerin eşkıyanın ortadan kaldırılmasını kendi menfaatlerine uygun bir şekilde sokarak bir nevi eşkıyalık yaptıkları görülmektedir. Bu kişiler eşkıya dolayısıyla harcamada bulduklarını iddia ederek halktan zorla para tahsil etmişlerdir.⁵⁴

Eşkıyalık faaliyetlerinde birkaç kişilik gruplarla karşılaştığı gibi⁵⁵ sayıları 100-200⁵⁶ kişi arasında değişen eşkıya birliklerine de rastlanmaktaydı. Hatta çevreye nam salmış bazı eşkıya liderlerinin etrafında 500-700 kişi toplanabilmekteydi.⁵⁷ Bu dönemde Kara Pança, Karaca ve Valova,⁵⁸ Macar

⁵² Bu tür eşkıyalık yapan kişilerden biri Radovişte sakinlerinden Bosnafçı Ali'dir. Ali'nin suçu sabit ise idamla cezalandırılması emredilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 99, s. 173, Evâil-i Ş 1101/10-19 Mayıs 1690).

⁵³ Nevrekop kazasının 1098/1686-1687 yılı nüzül ve sürsat bedelini toplayan Ahmed Ağa, kazaya bağlı köy ahalisinden bazı kişilerin eşkıya ile birleşerek 14.000 akçeyi gasp ettiklerini ifade etmiştir (BOA, Ali Emiri [AE]-Mehmed IV, nr. 10791). Benzer bir olay 1103/1691-1692 yılında Görice kazasının avarız ve nüzül bedelini tahsil eden Ahmed Ağa'nın başına gelmiştir. Selanik kazası köylerinde sakin bir grup eşkıya, gelip geçen tüccara zarar verdiği gibi tahsildar Ahmed Ağa'nın da konağını basarak miri maldan 2.000 kuruşu gasp etmiştir (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 104/466, Evâsıt-ı Rebiülâhır 1104/30 Aralık 1692-7 Ocak 1693). Akçahisar kazasındaki Tiran kasabasında bulunan Şepal köylüleri ise isyan ederek ödemekle yükümlü oldukları vergiyi mütesellime teslim etmemişlerdir. Köylülerin mahkemeye sevki sırasında Tiran kasabasından bazı kişiler 100'den fazla eşkıya ile birleşerek mütesellimin konakladığı hanı basıp adamlarını yaralamış ve eşyalarını yağmalamıştır (BOA, AE-Mehmed IV, 1798, Gurre-i Cemaziyelevvel 1095/16 Nisan 1684).

⁵⁴ Tırnova kazasına bağlı Tuzluk (Tozluk) nahiyesi halkının bu konudaki şikâyeti için bkz. BOA, *MHM Zeyli*, nr. 11, s. 31/131, Evâsıt-ı Şevval 1107/14-23 Mayıs 1696.

⁵⁵ Birkaç haydut eşkıyası Hayrabolu, Malkara ve Tekirdağı çevrelerinde dolaşarak, Edirne'ye zahire götüren halkın yoluna inip mallarını yağmalamış, kendilerini de katletmiştir. Hatta paralı olduğunu düşündükleri kişileri evlerinde basarak yakalayıp götürmüştür (BOA, *MHM*, nr. 99, s. 143, Evâsıt-ı B 1101/ 20-29 Nisan 1690).

⁵⁶ Defterdar, *Zübde-i Vekayîât*, s. 627; Silahdar, *Nusretnâme* s. 157; BOA, *MHM*, nr. 104, s. 170/771.

⁵⁷ Meşhur eşkıya Katya Ali, 500 nefer eşkıya ile Arnavud beyzadelerinden Osmanpaşazade Ahmed'in Herakiya kazasındaki kışlasını basarak 150 baş kara su sığırını gasp

ve Çolak voyvoda, Jarka, Rayko,⁵⁹ Yanko, Marko ve Serayil⁶⁰ gibi harami başının Rumeli'deki pek çok yerleşim birimine zarar verdiği görülmektedir.

II) Bozgun Yıllarında Eşkîyalık Yapan Kişi ve Gruplar

1) *Yeğen Osman Paşa*: Yeğen Osman, Avusturya savaşları devam ettiği sıralarda seraskerliğe getirilen (1684-1685) Vezir İbrahim Paşa'nın

etmiş, Espolan çiftliğindeki mahsul ve eşyasını da yağmalamıştır (BOA, *MHM*, nr. 99, s. 87/282, Evâhir-i Cemaziyelevvel 1101/2-11 Mart 1690). Yanya sancağındaki Maçova'da Dolu adlı eşkıya ise 700 kadar haydut eşkıyasıyla gelip geçenlere pek çok zarar vermiştir (BOA, *MHM*, nr. 100, s. 39/125, Evâhir-i Ramazan 1101/28 Haziran-7 Temmuz 1690).

⁵⁸ Her iki eşkıya başı on senedir 400 kadar haydutla birlikte Filibe ve Gümölcine kazaları ile Despot dağlarında faaliyet halindeydi. 1109/1697-1698 yılı yaz aylarında Edirne Bostancıbaşı Ali Ağa'nın takibi sonucunda eşkıyadan bir kısmı öldürülmüş, bir kısmı da kazığa oturtularak veya idamla cezalandırılmıştır. Yaralı olarak firar eden Karaca, daha sonra dağda ölü olarak bulunmuş, *istimâlet* ile ele geçirilen Valova ise Edirne'de kazığa oturtulmuştur (Silahdar, *Nusretnâme* s. 333).

⁵⁹ 1108/1696-1697 yılında orduyu takiben 50 kadar adamıyla Belgrad'dan hareket eden Tatar İslam Paşa, Hasan Paşa palankası ile Batıçine arasında bulunan Çatalköprü'de Rayko'nun öncülüğündeki 350 haydudun saldırısına uğramış ve esir düşmüştür. Rayko, kendisini serbest bırakma karşılığında 41 kese akçe ve 10 kalpaklık samur istemiş, onu Morova yakınlarındaki bir dağa götürmüştür. İslam Paşa burada ölmüştür. Hükümet Rayko'nun yanında Macar ve Çolak voyvoda, Jarka gibi haydutların da yakalanması için Rumeli Beylerbeyi Küçük Cafer Paşa ile palanka neferlerini görevlendirmiş, yapılan takibat sonucunda eşkıyanın kimi esir alınmış, kimi yaralı olarak kaçmış, kimi de Morova nehrinde boğulmuştur. Haydutlar, Sava nehrini geçmek üzere iken yakalanmış ve katledilmiştir. Eşkıyanın yanında bulunan 150 öküz, 40 at ve bargir, 12 yük eşya, tüfek, silah ve erzaka da el konulmuştur (Silahdar, *Nusretnâme* s. 222-224).

⁶⁰ Pazarcık kazasına bağlı Yeniköy'de ortaya çıkan Serayil'in, maiyetindeki 200 kişilik eşkıya ile yolcuları ve bazı köyleri yağmalaması üzerine Filibe ve Pazarcık kazalarına nefir-i âm emirleri gönderilmiş, görevliler tayin edilmiş ancak Serayil'i ele geçirmek mümkün olamamıştır. Niş'e kapanan Serayil, Nemçe, Macar ve hayduttan topladığı dört bin kişi ile Köstendil'e saldırmış, pek çok esir ve ganimet toplamış, etrafı yakıp yıkmıştır. Daha sonra isyana teşvik ettiği Niş keferesiyle Sofya'ya saldırma girişiminde bulunmuştur. Dragoman boğazında yapılan muharebede düşmanın yenilgiye uğramasıyla Serayil de Şehirköyü'ne doğru firar etmiştir (*Silahdar Tarihi*, II, 498, 506, 519, 530). 1108/1696-1697 yılında ise Serayil bu kez yanındaki eşkıyadan 40 kadarını yağma amacıyla Temeşvar'a göndermiştir (Silahdar, *Nusretnâme*, s. 186).

bölükbaşısı idi. Daha sonra seferden firar ederek Anadolu yakasına geçmiş, burada Yadigaroğlu adlı şakî ile birleşerek etrafına pek çok levend toplamıştır. Hükümet, köy ve kasabalar üzerinde büyük bir baskı kuran ve şöreti yayılan Yeğen Osman'ı cezalandırmak yerine kendisine Karahisar sancakbeyliği ile serçeşmelik ihsan ederek levendleriyle beraber sefere katılma emri göndermiştir.⁶¹ Hükümet bu şekilde hem Anadolu'da bozulan asayiş yeniden sağlamış olacak hem de bunları cephede düşmana kırdırmak suretiyle tehdidi ortadan kaldırmış olacaktı. Böylece Yeğen Osman, birkaç bin türedi levendle beraber 1687'de orduya katılmıştır.⁶² Veziriazam Süleyman Paşa'nın seferden firar etmesi üzerine veziriazamlığa tayin edilen Halep Valisi Siyavuş Paşa, Yeğen Osman Paşa'ya Rumeli eyaletini tevcih etmiş, ilkbaharda Avusturya seferine gitmesini emretmiştir. Daha sonra Koca Nişancı İsmail Paşa veziriazam olunca, kendisi sefere gitmeyip Yeğen Osman Paşa'yı serasker olarak tayin etmiş, Rumeli eyaletini de Osman Paşa'nın akrabasından Deli Veli'ye tevcih etmiştir. Böylece iyice nüfuz kazanan Osman Paşa, Anadolu'daki bazı mansıpları maiyetindeki levendlere dağıttığı gibi kethüdası Kara Mustafa'ya da Karaman eyaletini vermiştir.⁶³ Serdarlık gibi önemli bir göreve getirilmesine rağmen bulunduğu bölgeyi haraca bağlayan ve halk üzerindeki baskısını giderek artıran Osman Paşa veziriazamlık talebinde de bulunmaya başlamış, kendisine sancak-ı şerif ile mühr-i hümayûnun gönderilmesini istemiştir. Bu konuda ileri sürdüğü gerekçe ise yanındaki az sayıda kuvvetle Avusturya'ya karşı direnmesinin mümkün olamayacağı idi.⁶⁴ Bu gelişmeler üzerine hükümet Osman Paşa'yı ortadan kaldırmayı düşünmüşse de etrafındaki levendlerin çokluğu dolayısıyla bundan vazgeçmiştir. Osman Paşa, ilk etapta seraskerlikten azledilmiş ve ele geçirilmesi için üzerine nefir-i âm askerinin gönderilmesi hakkında ilgililere emirler yollanmıştır. Ancak seferlerin devam etmesi ve Avusturya'nın Belgrad kalesini istila etme niyeti üzerine Osman Paşa'nın suçu affedilerek kendisine Bosna eyaleti tevcih edilmiştir. Osman

⁶¹ Defterdar, *Zübde-i Vekayiât*, s. 228-229; *Silahdar Tarihi*, II, 266.

⁶² *Silahdar Tarihi*, II, 269'da Yeğen Osman'nın dört bin levend eşkıyasıyla Üsküdar'a geldiği yazmaktadır.

⁶³ Defterdar, *Zübde-i Vekayiât*, s. 229, 233-234, 242, 283, 285-286, *Silahdar Tarihi*, II, 274-286, 289-291, 295, 298-300, 308, 350-351, 355.

⁶⁴ *Silahdar Tarihi*, II, 354-355; Songül Çolak, "Macaristan Serdarlığında Bir Eşkıya: Yeğen Osman Paşa", *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, s. 97.

Paşa, kendisi hakkındaki nefir-i âm fermanlarından dolayı Bosna'daki görevine gitmeyerek Belgrad'a hareket etmiş, Belgrad Muhafızı Hazinekar Hasan Paşa'ya gönderilen seraskerlik fermanını ele geçirmiştir. Kendisini serasker olarak ilan eden Osman Paşa'yı, Belgrad ayanı ile yeniçeriler ve çoğu paşalar da desteklemiştir. Hükümet ise, Osman Paşa'nın asker ve düşman üzerindeki "nam ve şöhretinden dolayı" bu emr-i vakiyi kabul etmek zorunda kalmıştır.⁶⁵

Avusturya'nın Belgrad kalesini muhasara etme girişimine karşı koymayan Osman Paşa, levendlerine şehirdeki mal ve erzakı yağmalatarak Semendre taraflarına firar etmiştir. Düşman, 18 günlük bir muhasaradan sonra Belgrad kalesini ele geçirmiştir.⁶⁶ Bu sıralarda Yeğen Osman Paşa'nın Niş'e kadar çekildiği görülmektedir.⁶⁷ Hükümet Osman Paşa'nın hıyanetine rağmen hem o bölgenin muhafazası için hem de başına topladığı on bin sarıca-sekbanın varlığı dolayısıyla yine kendisine fermanlar göndermek zorunda kalmıştır. Ancak fermanların gereğini yapmakta ağır davranan hatta sahte fermanlar ile Rumeli beylerbeyliğini başkasına tevcih eden Osman Paşa, pek çok kişiyi haksız yere katletmiş, yanındaki levendlerle birlikte Vidin tarafındaki kasaba ve köylere de musallat olmuştur. Mal toplama niyetiyle buraları yakıp yıkan Osman Paşa, kışın yaklaşması üzerine kıtlak bahanesiyle Sofya'ya hareket etmiştir.⁶⁸

Gelişmeleri yakından takip eden hükümet, 31 Aralık 1688 tarihinde sefer dolayısıyla tertip ettiği toplantıda "hain-i din ü devlet" olarak nitelendirdiği Osman Paşa'yı düşmandan önce üzerine gidilmesi gereken bir tehdit olarak görmüştür. Buna göre Osman Paşa ile adamlarından Sivas eyaletini idare eden Gedik Paşa'nın ve diğer türedi eşkiyasının ortadan kaldırılması için Anadolu ve Rumeli'deki görevlilere nefir-i âm fermanları gönde-

⁶⁵ Defterdar, *Zübde-i Vekayiât*, 286, 288-289, 294-296; *Silahdar Tarihi*, II, 355-357, 361, 363-365; BOA, *MHM*, nr. 98, s. 132/444, Evâil-i Rebiülâhir 1100/23 Ocak-1 Şubat 1689.

⁶⁶ BOA, *MHM*, nr. 98, s. 132/444; Defterdar, *Zübde-i Vekayiât*, s. 302-304; *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 1; *Silahdar Tarihi*, II, 374'te kalenin 29 günlük bir kuşatma sonucunda ele geçirildiği ifade edilmektedir.

⁶⁷ Çolak, a.g.m., s. 101-102; *Silahdar Tarihi*, II, 404.

⁶⁸ BOA, *MHM*, nr. 98, s. 132/444; Defterdar, *Zübde-i Vekayiât*, s. 305; *Silahdar Tarihi*, II, 404; *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 3'te onun Sofya'ya gidişinin hükümetin emriyle gerçekleştiği yazmaktadır.

rilmiş,⁶⁹ iskele ve geçitlerin muhafazası⁷⁰ için de gereken tedbirler alınmıştır. Bu arada hükümet, eşkıyalığın kaynağı olarak gördüğü serçeşme⁷¹ ve sarıca-sekbanlığı kaldırıp devlet görevlilerinin kapılarında sadece divanegan,⁷² gönüllüyan,⁷³ farisan⁷⁴ ve azaban⁷⁵ bayraklarının açılmasına izin vermiş, emre aykırı olarak sarıca-sekban bayrağı ile gezenlerin cezalandırılacağını ilan etmiştir.⁷⁶

Yeğen Osman Paşa, kışı geçirmek üzere geldiği Sofya'da bağlar tarafında Yeğenâbâd adıyla bilinen evler ve ahırlar inşa ettirmiş, çevredeki ayan ve halka çeşitli salmalar salmıştır.⁷⁷ Yakalanması için tayin edilen Serasker Recep Paşa, ilk etapta Yeğen Osman Paşa'nın *Küçük Yeğen* adıyla bilinen yeğenini ve 35 nefer adamını Filibe hanlarında basarak başlarını kesmiş ve Sofya'ya hareket etmiştir. Osman Paşa, nefir-i âm askerinin git-tikçe etrafını kuşatması üzerine çıkış yolları aramış, savaşmayı göze alamayarak Deli Veli Paşa, Uzun Mehmed Paşa, Yadigaroglu Mustafa Paşa ve binden fazla eşkıya ile birlikte Niş taraflarına firar etmiştir. Osman Paşa, firardan önce eşya ve parasının bir kısmını Sofya ve Şehirköy'deki bazı

⁶⁹ Yeğen Osman Paşa'nın yakalanması için Macaristan Serdarı Recep Paşa'nın emrinde Rumeli eyaletinin alaybeyleri de bulunuyordu. Askerin ve halkın şevkini artırmak için eşkıyadan ele geçen malların kendilerine verileceği duyurulmuştur (BOA, *MHM*, nr. 98, s. 100, 132/444, 137/451; *Silahdar Tarihi*, II, 409-411).

⁷⁰ Osman Paşa'nın firar etme ihtimali dikkate alınarak çevredeki derbendlere takviye birlikler sevk edilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 98, s. 135/446, Evâil-i Rebiülâhîr 1100/23 Ocak-1 Şubat 1689).

⁷¹ Sergerde, zabıta memuru yerinde kullanılan serçeşme, alaybeyliği gibi önemli bir görevdi (Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1983, III, 177-178).

⁷² Divanegan (deliler), akıncılar gibi hafif süvari olup sınır ve sınıra yakın yerlerde görevlendirilmiştir (Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1991, s. 51).

⁷³ Serhad-kulu süvarilerinden olan gönüllüler, sınır şehir ve kasabalarını muhafaza etmekle görevlendirilmiştir (Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 51).

⁷⁴ Serhad-kulu atlı sınıfından olan farisanlar, kale hizmetinde bulunmuştur (Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 51-52).

⁷⁵ Yerli kulu yaya sınıfından olan azablar, sınırdaki kalelerde muhafızlık yaptıkları gibi donanmada da çalışmışlardır (Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 52).

⁷⁶ Defterdar, *Zübde-i Vekayîât*, s. 312-314; *Silahdar Tarihi*, II, 409-413.

⁷⁷ *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 3; *Silahdar Tarihi*, II, 412; Abdullah İbn İbrahim, *Vakı'ât-ı Rûzmerre*, II, Revan, nr. 1224, vr. 277a-277b.

adamlarına emanet etmiş olmakla birlikte⁷⁸ yanında yüklü miktarda altın para da⁷⁹ götürmüştür. Osman Paşa Kosova sahrasından sonra Arnavutluk'ta İpek kasabasına geçmiş, kendisini Mahmud Beyzade Hasan Bey ve oğlu Mahmud Bey karşılamıştır. Hükümetin emirleri doğrultusunda eşkıya başının yakalanması için burada büyük bir mücadele söz konusu olmuş, bazı eşkıya bölükbaşları yakalanarak beş katar yükü altın para ele geçirilmiştir. Osman Paşa, 30 eşkıya ile kaçmasına rağmen takip sonucu yakalanarak katledilmiş ve başı Edirne'ye gönderilmiştir.⁸⁰ Hükümet bir taraftan da onun maiyetinde yer alan diğer eşkıyanın tedibi için harekete geçmiştir. Bu kapsamda Yeğen Osman Paşa'nın Konya'ya hakim olan dayısı Kara Hasan Bey ile yeğeni Ahmed Bey 1688 yılında ortadan kaldırılmıştır.⁸¹ Ayrıca İpek kazasında bulunan eşkıyadan başta Osman Paşa'nın kethüdalığını yapmış Karayazıcı ve Abaoglu Seyyid Mehmed ile Kapıcılar Kethüdası Türkmen Ali olmak üzere 15 eşkıyanın katledilmesi için Serdar Recep Paşa ile diğer görevlilere ferman gönderilmiştir.⁸²

2) *Kapıkulları veya Kapıkulu İddiasında Bulunanlar: XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren değişen askerî ve sosyo-ekonomik yapının bir sonucu olarak kapıkulları merkez dışında taşradaki şehirlere dağılmış, askerlik dışında birçok iş koluyla meşgul olmaya başlamışlardır. Bu grup içerisinde yer alan yeniçerilerin askerlik ve diğer işleri yeniçeri serdarı, sipahilerin ise kethüda yeri tarafından takip edilmiştir.*

⁷⁸ Bunlardan biri Şehirköy sakinlerinden Mahmud Ağaoğlu İbrahim olup Osman Paşa'nın yyalığıdır. Bir diğeri Sofya'daki konağında kethüda olan Koçaş Mahmud'dur (BOA, *MHM*, nr. 98, s. 115/378, Evâil-i Cemaziyelevvel 1100/21 Şubat-2 Mart 1689).

⁷⁹ *Silahdar Tarihi*, II, 423'te Osman Paşa'nın sekiz heybe dolusu altınla kaçtığı ifade edilmektedir.

⁸⁰ Defterdar, *Zübde-i Vekayât*, s. 320-321; *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 3; *Silahdar Tarihi*'ne göre (II, 423-425) Macaristan Serdarı Vezir Arap Recep Paşa yanındaki nefir-i âm askerleriyle birlikte Sofya'dan Priştine'ye gelerek asiye Mahmud Bey'den istemiş, o da asi ile yanındaki eşkıyanın başlarını vurdurmuştur. Ayrıca bkz. Abdullah İbn İbrahim, *Vakı'ât-ı Rûzmerre*, II, nr. 224, vr. 276b.

⁸¹ Çolak, *a.g.m.*, s. 104; *Silahdar Tarihi*, II, 412-418.

⁸² BOA, *MHM*, nr. 98, s. 149/484, Evâil-i Cemaziyelâhir 1100/23 Mart-1 Nisan 1689. Fermana rağmen Karayazıcı ile Yeğen Osman Paşa'nın tevabiinden Kara Cehenem'in suçları Tatar Hanı'nın iltimasıyla affedilerek veziriazam kapısına ağa olarak tayin edilmişlerdir (*Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 7).

Bozgun yıllarında yeniçerilerin bir kısmı sefere memur oldukları halde emre itaat etmemiş, buldukları yerlerde nüfuzlarını da kullanarak işi eşkıyalığa dökmüşlerdir.⁸³ Bahsedilen dönemde halk, Rumeli'nin hemen her yerinde eşkıyalıkta şöhet kazanmış yeniçeriler ve yeniçerilik iddiasında bulunanların baskısına maruz kalmıştır. Hatta Anadolu'dan gelerek bu kisve altında Rumeli'de eşkıyalık yapan pek çok kişi bulunmaktadır.⁸⁴ Üstelik taşrada yeniçerilerin zabiti durumundaki yeniçeri serdarları da eşkıyalık faaliyetlerine karışmıştır. Yeniçeriler ve bu iddiada olanlar silahlı bir şekilde yerleşim birimlerinde dolaşarak halkı taciz ettikleri gibi⁸⁵ yaralama ve öldürme olaylarına karışmış,⁸⁶ evleri basarak mal ve erzakı yağmalamış, kadın ve çocuklara türlü kötülüklerde bulunmuşlardır. Ayrıca iskelelerde tüccara ait mahzenleri kırarak içlerindeki malları gasp etmişler⁸⁷ ya da haraç adıyla para toplamışlardır.⁸⁸ Bunların dışında tüccar ve misafir olarak hanelerine gelen kişileri öldürdükleri gibi kadınları da katletmekten çekinmemişlerdir.⁸⁹ Bu kişilerin alenen içki içerek halkın üzerine musallat ol-

⁸³ Yenişehir-i Fenar ve çevresinde sakin yeniçeriler sefere gitmeyerek ocak işlerine karıştıkları gibi halk üzerinde de baskı kurmuşlardır. Emre aykırı hareket eden yeniçerilerin gönderilen çavuş vasıtasıyla yakalanarak kalebent ettirilmeleri hakkında Evâhir-i Şevval 1103/6-14 Temmuz 1692 tarihli hüküm (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 57/240).

⁸⁴ Trabzon eyaletinin çeşitli kazalarından Rumeli'deki Köstence, Hırsova, Karasu, Mankalya, Silistre ve İbrail gibi yerlere gelerek eşkıyalık yapan veya eşkıya ile birlikte hareket eden bu kişilerin cezalandırılmaları hakkında bkz. BOA, *MHM*, nr. 104, s. 30/136, 161/685, 228/1067.

⁸⁵ Varna kazasındaki yeniçerilerin çoğu sefer dolayısıyla Niğbolu kalesinin muhafazasına gittikleri halde bir kısmı emre itaat etmemiş, halk üzerine musallat olmuştur (BOA, *MHM*, nr. 99, s. 176, Evâil-i Ş 1101/10-19 Mayıs 1690).

⁸⁶ Samakov kazasının köylerinde sakin olup yeniçerilik iddiasında bulunanlar, bazı kişileri haksız yere yaralayıp ölümlerine sebep olmuşlardır (BOA, *MHM*, nr. 100, s. 117/446, Evâhir-i Rebiülâhir 1102/22-30 Ocak 1691).

⁸⁷ Tırhala kazasında sakin olup yeniçerilik iddiasında bulunan Hızır ve Mustafa'nın faaliyetleri için bkz. BOA, *MHM*, nr. 100, s. 130/499, Evâsıt-ı Cemaziyelevvel 1102/10-19 Şubat 1691; nr. 100, s. 117/446; 104, s. 66/287, 143/626.

⁸⁸ Plevne kazasında yeniçerilik iddiasında olan Selman, Deli Mahmud, Çalık Mustafa, Bilali Ahmed ve Halil adlı şakilerin karıştıkları diğer olaylar hakkında bkz. Gökbunar, *a.g.t.*, s. 350-351, hüküm nr. 516.

⁸⁹ BOA, *MHM*, nr. 98, s. 24/69, Evâhir-i Muharrem 1100/15-24 Kasım 1688.

ması nefreti daha da artırmıştır.⁹⁰ Bu kişilerin baskısından mahkeme kararlarının uygulanması zorlaşmış hatta bazı yerlerde cemaatle namaz kılma tamamen bitmiş, camiler boş kalmıştır.⁹¹ Yeniçeriler, bu faaliyetlerinde zaman zaman halktan da yardım görmüşlerdir.⁹²

Hükümet, yeniçeri çavuşları arasından tayin ettiği bir mübaşir vasıtasıyla eşkıyalık yapan yeniçerilerin takibatını yaptırmıştır.⁹³ Yeniçeri serdarının yakaladığı ve hapsedtiği eşkıya, mübaşir tarafından mahkemeye çıkarılmış, mübaşir mahkeme kararlarını icra etmiştir.⁹⁴ Suçu sabit görülen ve şer'an katli gereken eşkıya, yeniçeri serdarı tarafından katledilmiş, hapsi gerekenler ise kalebent olarak çeşitli kalelere gönderilmiştir. Bu kaleler genellikle yeniçerilerin sakin olduğu yerleşim birimlerindeydi. Bu durum bazı mahzurları da beraberinde getirmiştir. Zira bu sayede yeniçeriler dışarıdaki arkadaşlarıyla bağlantı kurma ve eşkıyalık faaliyetlerine devam etme olanağına kavuşmuştur. Hükümet, sorunu yeniçerileri daha uzak bir kaleye taşıyarak çözmeye çalışmıştır.⁹⁵ Eşkıyalıkta meşhur olmuş yeniçeriler ise mahkeme edilmeden öldürülmüştür.

Yeniçeri serdarı veya bu iddiada bulunanların eşkıyalık yapması, eşkıyaya yardımcı olması halinde ise bu kişiler yakalanıp suçun çeşidine göre katledilmiş veya "ıslah-ı nefis edinceye kadar" kale hapsine gönderilmiştir.⁹⁶

⁹⁰ Filibe kazasına bağlı Karlıoğlu kasabası halkının bu konudaki şikâyeti için bkz. BOA, *MHM*, nr. 101, s. 66/207, Evâhir-i Ş 1102/20-28 Mayıs 1691.

⁹¹ Varna kazasında yeniçerilik iddiasında olanların halk üzerindeki baskısı için bkz. BOA, *MHM*, nr. 104, s. 103/463, Evâil-i Rebiülâhir 1104/10-19 Aralık 1692.

⁹² Karasu'da Merveşler-i Kebir Köyü'nden bazı yeniçeriler, köy halkı ile anlaşarak aynı köyde sakin Ayıntab sancakbeyinin kardeşini katletmişlerdir (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 62/256, Evâil-i Zilkade 1103/15-24 Temmuz 1692).

⁹³ BOA, *MHM*, nr. 98, s. 14/38, Evâsıt-ı Muharrem 1100/5-14 Kasım 1688.

⁹⁴ Çorlu kasabasında sakin olup yeniçerilik iddiasında bulunan şakî Recep, Mustafa ve Hasan'ın yakalanması üzerine mahkeme edilmeleri hakkında bkz. BOA, *MHM*, nr. 98, s. 24/68, Evâhir-i Muharrem 1100/15-24 Kasım 1688.

⁹⁵ BOA, *MHM*, nr. 98, s. 8/25, 73; BOA, *MHM*, nr. 101, s. 66/207. Kale hapsinde olmalarına rağmen eşkıyalığı sürdürenlerin Prevadi kalesinden Varna kalesine nakilleri için bkz. BOA, *MHM*, nr. 104, s. 163/695, 220/1031.

⁹⁶ Yenice-i Vardar kazasında yeniçeri serdarı olan Kara Hasan'ın eşkıyaya yardım ettiği için yakalanıp Selanik kalesine gönderilmesi hakkında Evâsıt-ı Cemaziyelevvel 1100/3-12 Mart 1689 tarihli hüküm (BOA, *MHM*, nr. 98, s. 126). Timurhisar kazasında yeniçerilik ve serdarlık iddiasında olan Ömer'in cezalandırılması hakkında (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 62/255, Evâil-i Zilkade 1103/15-24 Temmuz 1692).

Hükümet, yeniçerilik iddiasında bulunanları yeniçeri kâtibi imzasıyla kazalara gönderilen defterler vasıtasıyla kontrol ettirmiş, defterde isimleri yer almayan kişilerin dirliklerini kesmiş ve cezalandırılmaları için harekete geçmiştir. Defterde isimleri bulunduğu halde sefere gitmeyen yeniçerilerin dirlikle ve ocakla bağlantıları kesilerek reaya sınıfına dahil edilmiş, eşkıyalık yapmayı sürdürenlerin mübaşir aracılığıyla yakalanıp cezalandırılması yoluna gidilmiştir.⁹⁷

Yeniçerilerde olduğu gibi taşradaki kethüda yeri ve sipahilerin de çeşitli eşkıyalık olaylarına karıştıkları görülmektedir. Bazı meşhur eşkıya reislerinin kökeni incelendiği zaman bunların bir dönem kethüda yeri olarak hizmet ettikleri tespit edilmektedir. Bunların dışında kethüda yeri olduğunu iddia eden⁹⁸ ve bundan menfaat sağlamaya çalışan kişiler de söz konusu olmuştur. Savaşların devam ettiği bu dönemde ortamı uygun gören bu kişiler, etrafına topladığı eşkıya ile birlikte ikamet ettikleri yerde veya yol keserek gözüne kestirdikleri kişilerin para, mal ve erzakını yağmalamış, seferde görevli memurları yaralayıp silah araç ve gereçlerine de el koymuşlardır. Hükümet bu kişileri yakaladığı zaman suçun durumuna göre kale hapsi⁹⁹ veya idamla¹⁰⁰ cezalandırmıştır. Kethüda yerinin emri altında bulunan sipahilerden ise zaman zaman meşhur şakîler ortaya çıkmıştır. Sipah adıyla eşkıyalık yapan bu kişiler para ve mal gasp ettiği gibi silahla mahkeme basarak adaletin yerine getirilmesini de engellemişlerdir. Bunların yakalanması ve cezalandırılması işi kadiyla beraber kethüda yerine havale edilmiştir.¹⁰¹

⁹⁷ BOA, *MHM*, nr. 100, s. 117/446, 130/499; nr. 104, s. 62/255.

⁹⁸ Eski Cuma'da sakin olup kethüda yeri geçinen Serbölük Manav Mustafa'nın Edirne Divanı'na gönderilmesi hakkında (BOA, *MHM*, nr. 98, s. 108, Evâil-i Cemaziyelevvel 1100/ 21 Şubat-2 Mart 1689).

⁹⁹ Pravişte'de eskiden kethüda yeri olan Tabak Ali'nin 4 arkadaşıyla beraber eşyalık yapması üzerine yakalanarak Kavala'ya gönderilmeli hakkında (BOA, *MHM*, nr. 98, s. 44, Evâsıt-ı Safer 1100/5-14 Aralık 1688).

¹⁰⁰ Eski Bergos Kethüda yeri Ahmed ile Eski Rusçuk Kethüda yeri Şatır Abdi'nin eşkıyalıkları dolayısıyla katledilmeleri hakkında (BOA, *MHM*, nr. 98, s. 65; nr. 98, s. 103).

¹⁰¹ İslimye kasabasında sipahi Osman'ın, aynı kasabadan Mustafa'nın değirmenini basarak içindeki eşya ve parayı yağmalaması üzerine katline hükmedilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 98, s. 216, Evâhîr-i Ş 1100/10-18 Haziran 1689).

3) *Diğer Askeriler*: Taşradaki eşkıyalık faaliyetlerine kapıkulları yanında zeamet ve timar tasarruf eden askeriler ile ücretli askerler de katılmıştır. Taşradaki nüfuzlu şahıslarla birlikte hareket eden dirlikli sınıflar halkın elindeki zahireye el koyarak işlerini temin yoluna gitmişlerdir.¹⁰² Ulufeli ve dirlikli sınıfların izlediği bu yol sarıca, sekban ve levendler tarafından da takip edilmiştir.¹⁰³ Bu askerlere kumanda eden sekbanbaşılar ve bölükbaşılar eşkıyalıkta önemli bir rol oynamıştır. Sekbanbaşılar, buldukları yeri eşkıya vs. tehditlere karşı korumakla mükellef oldukları halde görevlerini yerine getirmedikleri gibi etraflarına topladığı eşkıya ile birlikte yol kesip adam öldürmüş ve yağma yapmışlardır. Eşkıyalıkta meşhur olmuş sekbanbaşılar sadece kendi kazalarını değil çevre kazaları da tehdit etmişlerdir. Sekbanbaşılar geniş bir bölgede ve uzun süre faaliyette bulunmaları kendilerine kefil olan halkın yardımları sayesinde olmuştur. Nitekim hükümetin yakalama emrine rağmen çevreye firar eden bu kişileri halk gizlemiştir. Bu durumda hükümet, yeni bir sekbanbaşı tayin ederek eşkıya olan sekbanbaşuyu kefil olan halktan talep etmiş, mümkün olmadığı durumda ise kefillerini cezalandırma yoluna gitmiştir.¹⁰⁴

Bölükbaşılar ise askeri teşkilatta çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Yeniçeri Ocağı'nda ağa bölüklerinin zabitlerine bölükbaşı denildiği gibi vali ve sancakbeylerin maiyetini oluşturan sarıca ve sekbanların zabitleri de bölükbaşı olarak adlandırılmıştır.¹⁰⁵ Bunlardan Yeniçeri Ocağı'na

¹⁰² Şehirköy kazasındaki halktan bedava yem ve yiyecek talep eden Şehirköylü İbrahim ile timar ve zeamet sahiplerinin cezalandırılması hakkında (BOA, *MHM*, nr. 100, s. 120/458, Selh-i Rebiülevvel 1102/1 Ocak 1691).

¹⁰³ Sarıca, sekban ve türedi eşkıyasından bazı kişiler, başlarına kalpak giyerek divanegan ve gönüllüyan zümresinden oldukları iddiasıyla halk üzerine musallat olmuşlardır (BOA, *MHM*, nr. 101, s. 30/96, Evâil-i Receb 1102/31 Mart-9 Nisan 1691).

¹⁰⁴ Tatarpazarı kazasında sekbanbaşı olan Belçov'un eşkıyalık yapmasına, aynı kazaya bağlı ve kendisine kefil olan bazı voynuk köyleri göz yummaktadır. Eşkıyanın yakalanması için ilgililere gönderilen Evâhir-i Zilhicce 1100/6-14 Ekim 1689 tarihli hükümler (BOA, *MHM*, nr. 99, s. 4/13, 15, 17). Benzer bir hüküm Filibe kazasında sekbanbaşı olan ve eşkıyalık yapan İsrail için de gönderilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 99, s. 4/14). Menlik kasabasında sekbanbaşılık yapan Arnavud Durak da halka zulümde bulununca görevden alınmış yerine Yahya tayin edilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 108/506, Evâsıt-ı Rebiülâhir 1104/20-29 Aralık 1692).

¹⁰⁵ M. Çağatay Uluçay, XVII. Asırda *Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul 1944, s. 78.

bağlı olan bölükbaşılar (ser-bölük) taşrada kethüda yeri, voyvodalık gibi görevlerde bulunmuş, zaman zaman da eşkıyalık olaylarına karışmışlardır. Ser-bölük eşkıyasının yakalanmasında öncelikle ağa, çavuş ve zabitleri görevlendirilmiş, olayın büyümesi durumunda iş seraskere havale edilmiştir. Mesela hükümetin takibatı sonucunda eşkıyalıkta şöhet bulmuş bazı ser-bölük eşkıyanın firar ederek Orta Macar Kralı Tököli İmre'nin yanında gizlenmesi üzerine eşkıyanın yakalanması için Serasker Recep Paşa'ya emir gönderilmiştir.¹⁰⁶ Diğer gruba giren bölükbaşılar ise çeşitli nedenlerle başsız ve kapısız kalan sarıca ve sekbanlarla uğradıkları köy ve kasabalardan bedava yem ve yiyecek toplamışlardır. Bu durum özellikle Girit ve Viyana seferleri sırasında daha belirgin bir hale gelmiştir. Sefer sırasında bahşiş isteyen ve tayinat bedellerinin artırılmasını talep eden bu gruplar istekleri kabul görmeyince işi eşkıyalığa dökmüşlerdir.¹⁰⁷ Hükümet, kuvvet kullanarak eşkıyalık yapan bölükbaşılarını sindirmeye çalışmış, bir kısmı da kendiliğinden silah bırakmıştır.¹⁰⁸ Bununla birlikte bölükbaşılarının eşkıyalığı sekbanlığın kaldırılmasına rağmen devam etmiştir. Mesela 1696 yılında bölükbaşı olan Arnavud Hasan, 50 eşkıya ile birlikte Drama kazasına geleerek halkı, kendisini bölükbaşı tayin etmeleri konusunda zorlamış, razı edemeyince baskıyı artırmış hatta kaza sakinlerinden bazı kişileri dağa kaldırmıştır. Hükümet, bölükbaşının yakalanması için bostancı ustalarından birini tayin etmiştir.¹⁰⁹

Taşradaki asayişin bozulmasında ve eşkıyalık olaylarının artmasında serhad-kulu ile sefere katılan bazı askerlerin de etkisi bulunmaktadır. Sınırdaki kasaba, şehir ve kalelerin muhafazasında görevli serhad-kulundan bazıları, düşman istilasını nedeniyle yerlerinden ayrılmış ve etrafa dağılmış ehl-i zimmet üzerine musallat olarak eşkıyalık yapmışlardır. Genellikle Üsküp, Komanova, Kaçanık, Sofya ve Vidin çevresinde sakin ehl-i zimmetin mallarını yağmalayan, eş ve çocuklarını esir alarak satan bu eşkıyaya

¹⁰⁶ Hayrabolu, Keşan, Yenipazar, Karasu, Zihne ve Siroz gibi yerlerde eşkıyalık yapan ser-bölükler için bkz. BOA, *MHM*, nr. 98, s. 65, 108, 115, 124, 127, 189, 212.

¹⁰⁷ M. Ç. Uluçay, *a.g.e.*, s. 78-79.

¹⁰⁸ Eşkıyalık yapan serge ve 18 arkadaşının yakalanması üzerine ona tabi olan Çavdar, Stelko, Akçakara ve Tavil gibi bölükbaşılar silahlarını bırakarak eski yerlerinde yaşamaya devam etmişlerdir (BOA, *MHM*, nr. 100, s. 67/246, Evâhir-i Muharrem 1102/25 Ekim-3 Kasım 1690).

¹⁰⁹ BOA, *MHM Zeyli*, nr. 11, s. 25/109.

karşı bazı tedbirler alınmıştır. Özellikle Gelibolu iskelesinden Anadolu yakasına esir götürmek isteyenlerin ellerindeki esirler, tayin edilen gözcüler vasıtasıyla sıkı bir denetimden geçirilmiştir. Buna göre Leh, Rus veya “ehl-i harb keferesi”nden olduğu belli olan esirlerin geçişlerine izin verildiği halde bunun dışındaki esirlerin geçişi yasaklanmış ve serbest bırakılması yoluna gidilmiştir.¹¹⁰ Bu uygulama, sadece bahsedilen bölgeler için geçerli olmayıp zimmet kabul eden Macaristan ve Erdel reayası için de söz konusu olmuştur.¹¹¹

Öte yandan sefere katılan bazı askerler yerleşik ahalinin geçim kaynaklarına el koyarak talan etme yoluna gitmiştir. Savaş ortamını fırsat bilecek disiplinsiz davranışlar sergileyen bu askerlerden bazıları sefer görevini terk ederek köy ve kasabalarda eşkıyalık yapmış,¹¹² bir kısmı izinsiz olarak firar etmiş,¹¹³ bir kısmı da sefer güzergâhı dışındaki yollara saparak köy, kasaba ve çayırarda günlerce konaklamış, halktan bedava yem ve yiyecek toplamıştır.¹¹⁴ Hatta bazıları sefer yolundaki han ve ambarlarda depolanmış miri zahireyi yağmalamaktan da çekinmemiştir.¹¹⁵ Bazı askerler bununla da

¹¹⁰ Gelibolu’daki ilgili görevliler ile İstanbul Kaimmakamı Vezir Ömer Paşa’ya gönderilen Evâhir-i B 1101/30 Nisan-9 Mayıs 1690 tarihli iki ayrı hüküm (BOA, *MHM*, nr. 99, s. 163).

¹¹¹ BOA, *MHM*, nr. 100, s. 58/206.

¹¹² Jan Grzegorzewski, *Z Sidzylatów Rumelijskich Epoki Wyprawy Wiedeńskiejs (Engürüs Seferi ve Bec Muhasarası’na Dair Türkiya Sicillâtından Müstahrec Evrâkdr)*, Dersaadet 1327, s. 86-87, 88-89, sicil nr. 7, s. 89-90.

¹¹³ Firar eden askerlerin Alacahisar üzerinden geçmeleri dolayısıyla yolları gözetlemesi için Alacahisar sancağı alaybeyine ferman gönderilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 84/376, Evâsıt-ı Muharrem 1104/22 Eylül-1 Ekim 1692).

¹¹⁴ Osmanlı-Avusturya savaşları sırasında Çatalca üzerinden Kırkkilise veya Silivri üzerinden farklı yollara sapan, buralarda konaklayan askerlerin durumu için bkz. BOA, *MHM*, nr. 107, s. 8/12, Evâsıt-ı Zilkade 1106/23 Haziran-2 Temmuz 1695; Abdullah İbn İbrahim, *Vakı’ât-ı Rûzmerre*, II, Topkapı Sarayı Müzesi, Revan, nr. 1224, vr. 274a-274b.

¹¹⁵ Veziriazam Siyavuş Paşa’nın sefer dönüşünde yanında bulunan sipah ve sekbanlar, Edirne civarında miri arpa konulan büyük ahırın kapısını kırıp içindeki arpayı yağmalamışlardır (BOA, *Cevdet Askeriye* [C.AS], nr. 940, Gurre-i Cemaziyelâhir 1099/3 Nisan 1688). Bir başka yağma olayı Veziriazam Fazıl Mustafa Paşa’nın Sofya menzinde konakladığı sırada meydana gelmiş, at oğlanları ve kürd askerlerinin Kurşunlu Han’da bulunan mübayaa zahiresini yağmalamasıyla sonuçlanmıştır (BOA, *AE- Süleyman II*, 627, 4 Cemaziyelâhir 1102/5 Mart 1691).

yetinmemiş, çevre köylerden Edirne'ye satmak üzere zahire, kereste ve odun getiren reayanın dönüşte yollarını keserek paralarını gasp etmiştir. Bu yüzden reayanın ürününü satmaktan vazgeçmesi, 1690'lı yıllarda Edirne'de odun sıkıntısına ve fiyatların aşırı derecede yükselmesine sebep olmuştur. Askerler soygun ve yağma ile adeta iftihar etmiş, padişah değişikliklerini de kendi lehlerine kullanarak "...pâdişâh-ı cedîddir. Henüz ahvâl-i âlemden çendan habîr ü âgâh değildir" diyerek eşkıyalığı sürdürmüşlerdir.¹¹⁶

Sefere katılan askerler sadece Osmanlı reayasına değil, Eflak reayasına da zarar vermiştir. Tuna'nın öte yakasına geçen bu askerler Eflak reayasından da bedava yem ve yiyecek almışlardır.¹¹⁷ Bu şekilde kanun dışı davranan ve emirlere riayet etmeyen askerlerin yakalanması için görevliler tayin edilmiş, yakalanan askerler, ilgili zabıt, voyvoda ve mütesellimlere teslim edilmiştir.¹¹⁸

4) *Geri Hizmet Sınıfları*: Voynuk,¹¹⁹ martolos¹²⁰ ve pandor¹²¹ gibi geri hizmet sınıfları doğrudan veya dolaylı olarak eşkıyalık olaylarına karışmıştır. Bu olaylar karşısında hükümetin tavrı halkı korumak ve kanunsuzluğa meydan vermemek şeklindedir. Mesela halkın şikâyet ettiği voynukları kefalet sistemine bağlayıp, kefil olmayan voynukların isimlerinin

¹¹⁶ Abdullah İbn İbrahim, *Vakı'ât-ı Rûzmerre*, II, Topkapı Sarayı Müzesi, Revan, nr. 1224, vr. 274a-274b.

¹¹⁷ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 37/164.

¹¹⁸ Sefer için Edirne'den Belgrad'a gönderilen yeniçeri serdengeçtileri ile bedergâh olanlar yolda firar ederek çeşitli kazalara dağılmışlardır. Bunların zabitleri aracılığıyla yakalanarak kalelerde hapsedilmeleri konusunda ilgili kazalara gönderilen ferman (Grzegorzewski, *Z Sidzylatów Rumelijskich Epoki Wyprawy Wiedeńskiejs*. s. 131-132, 132-133, sicil nr. 7, s. 129). Ayrıca bkz. Gökbunar, *a.g.t.*, s. 123-124, hüküm nr. 109.

¹¹⁹ Başlangıçta savaşçı sınıf olan voynuklar, XVI. yüzyılın sonlarından itibaren geri hizmetlere alınmış, çayır görevi yanında sefer sırasında atlara bakmak, atları ve arabaları sürmek, ordudaki malzemeyi muhafaza etmek gibi görevleri yerine getirmiştir (Yavuz Ercan, *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar*, Ankara 1989).

¹²⁰ Hudut boylarında kale muhafızlığı, derbend, geçit ve madenlerde bekçilik görevlerini ifa eden martolosların başında bir martolos ağası bulunmaktaydı (Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 85-96).

¹²¹ Ücretli asker, muhafız anlamına gelen pandorlar, Hristiyan olmakla birlikte başlarına tayin edilen kişiler Müslüman (ya da Hristiyan) olabiliyordu (Orhonlu, *Derbend Teşkilâtı*, s. 96-97).

deftere kaydedilerek merkeze gönderilmesini ve kalede hapsedilmesini istemiştir.¹²²

Halktan haksız yere para tahsil eden, eşkıyalık yapan, eşkıyaya yardımcı olan¹²³ martolos ve martolosbaşılar ise görevden alınmış, hapis veya idamla cezalandırılmıştır.¹²⁴ Daha önce martolosbaşılık yaptığı halde sefer sırasında isyan edip azılı birer eşkıyaya dönüşen kişilerle de karşılaşmaktadır. Mesela Eğridere palankasında bir dönem martolosbaşı olan Kara Hasan, işi eşkıyalığa dökmüş, emri altında 150 kadar eşkıya toplamıştır.¹²⁵ Sefer için gönderilen hazinenin Niş yolunda yağmalanması olayına da karışan Kara Hasan'a Rumeli Beylerbeyi Mahmud Paşa'nın saklanma konusunda yardımcı olduğu bilinmektedir.¹²⁶ Martolosbaşı olmadığı halde Rumeli beylerbeyi tarafından buyuruldu ile bu göreve tayin edildiklerini iddia eden bazı kişiler de bulunmaktaydı. Bu şekilde halkın malını yağmalayan ve ulufe adıyla para tahsil eden martolosbaşılara karşı tedbir almak gerekmiştir.¹²⁷ Pandorlar da mal toplama hırsıyla, eşkıyalıktan vazgeçen ve aman dileyen halk üzerinde baskı kurmuş hatta halktan bazılarını katledip ailelerini esir almıştır. Hükümet bu konuda yine pandorların haksız müdahalesini önlemeye çalışmıştır.¹²⁸

¹²² Filibe ve Tatarpazarı taraflarında dağ içinde sakin olan voynukların eşkıyalığına karşı ilgili kadırlara gönderilen Evâsıt-ı Cemaziyelâhir 1101/22-31 Mart 1690 tarihli hüküm (BOA, *MHM*, nr. 99, s. 125).

¹²³ Yenişehir-i Fenar'a bağlı Bababoğazi'nden geçen hacı ve yolcular, o çevrede yaşayan zimmî köylüler tarafından katledilmiş ve malları yağmalanmıştır. Üstelik eşkıyalık yapan bu köylülerden biri yakalanmasına rağmen zimmî martolosbaşıları "bizim adamımızdır" diyerek serbest bırakmıştır (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 134).

¹²⁴ Komanova halkının martolosbaşı olan İvaz b. Mehmed'den şikâyeti hakkında bkz. BOA, *MHM*, nr. 100, s. 67/244, Evâsıt-ı Muharrem 1102/15-24 Ekim 1690.

¹²⁵ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 121/555, Evâil-i Cemaziyelevvel 1104/8-17 Ocak 1693. Bir başka örnek için bkz. BOA, *MHM*, nr. 99, s. 134.

¹²⁶ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 158/676, Evâsıt-ı Cemaziyelâhir 1104/17-26 Şubat 1693.

¹²⁷ Martolos tayini konusunda kaza halkının iradesine saygı gösterilmiş, elinde buyuruldu olduğunu iddia edenlerin hapsedilmesine karar verilmiştir (BOA, *MHM Zeyli*, nr. 11, s. 155/667, Evâhir-i Rebiülâhir 1108/17-25 Kasım 1696).

¹²⁸ Alasonya kazasına bağlı Melyat-ı Büzürk? adlı köy halkının Serfiçe, Karaferye gibi kaza pandorlarından şikâyeti hakkında bkz. BOA, *MHM*, nr. 100, s. 97/376, Evâsıt-ı Zilhicce 1101/15-24 Eylül 1690.

5) *Yörükler*: Başlangıçta muharip bir sınıf olarak savaşlara katılan Yörükler daha sonra geri hizmete alınmıştır. Bu durum Yörüklerin 1691 yılında yeni bir düzenlemeye tabi tutulmasına kadar devam etmiştir. Bahsedilen yılda Yörükler “evlâd-ı fâtihân” adı altında teşkilatlandırılmış ve sefere gitmek şartıyla eşkinci olduğu zaman hizmetle mükellef tutulmuştur.¹²⁹ Bununla birlikte Yörüklerin yeni düzenlemeden memnun olmadıkları ve seferlere gitmek istemedikleri anlaşılmaktadır. Hükümetin sefere katılma emirlerine rağmen çeşitli özür ve bahaneler ileri süren Yörükler, görevden kaçınmışlardır.¹³⁰ Ayrıca tahrir için bölgeye giden memurları engelleyip çevre köyler halkını da kışkırtmak suretiyle bir nevi eşkıyalık yapmışlardır. Bu gibi kanunsuz uygulamaların karşısında olan hükümet, Yörüklerin eskiden olduğu gibi tahrir edilmesini ve memur oldukları bölgelere gönderilmesini emretmiştir.¹³¹

6) *İdari Görevliler*: Beylerbeyi ve sancakbeyi gibi idari görevliler ile bunlara bağlı kapı halkı, reaya üzerinde baskı oluşturduğu gibi çeşitli eşkıyalık olaylarına da karışmıştır. Halkın mal ve erzakını yağmalayan ve haksız yere adam öldüren bu gibi görevliler, muaf reyanın da nefir-i âm ile sefere katılması konusunda ısrarcı olmuşlardır.¹³² Halkın şikâyetlerini hassasiyetle takip eden hükümet, bu olaylara karışan görevlilerin tasarruf ettikleri yerleri ellerinden almış ve onları cezalandırma yoluna gitmiştir. Ancak hükümet, savaşın getirdiği olağanüstü koşullar dolayısıyla idari görevlilerin eşkıyalığını genellikle affedip kapı halkıyla sefere katılmalarını sağlamaya çalışmıştır.¹³³ İdari görevliler ise sefer emrini yerine getirmekte pek de istekli değildir. Hükümet, bu tavır karşısında affedici yaklaşımını

¹²⁹ M.Tayyib Gökbilgin, *Rumeli’de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, İstanbul 2008, s. 256.

¹³⁰ Karagöz, a.g.m., s. 387-389.

¹³¹ Cumapazarı kazasındaki yörükleri tahrir etmek üzere bölgeye giden Hüseyin’e bu konuda verilen talimat (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 30/139, Evâhir-i Ramazan 1103/6-15 Haziran 1692).

¹³² Usturova derbendçileri, kazadaki eşkıya tehdidine rağmen Mora Seraskeri Vezir Halil Paşa tarafından nefir-i âm teklifiyle sefere katılma konusunda baskı altına alınmıştır (BOA, *MHM*, nr. 98, s. 184, Evâil-i B 1100/21-30 Nisan 1689).

¹³³ Yanya sancağını tasarruf eden Ali, Yanya halkının şikâyetine rağmen affedilmiş, kapı halkıyla beraber Mora seferine memur edilmiştir (BOA, *Bâb-ı Âsafi Divân-ı Hümayûn Mühimme Kalemi [A.DVN.MHM]*, nr. 946, s. 7, Evâil-i Şevval 1106/15-24 Mayıs 1695).

terk ederek emre itaatsizlik gösterenleri katletmiştir. Sefer sırasında katledilen beylerbeylerinden biri de Özi Beylerbeyi Kara Mustafa Paşa'dır. Eşkıya olarak bilinmesine rağmen hükümet, başlangıçta onun suçunu görmezden gelerek Belgrad kalesinin yardımına gitmesi için kendisine pek çok kez emir göndermiştir. Buna rağmen emri yerine getirmeyen ve ağır hareket eden beylerbeyi katledilerek cezalandırılmıştır.¹³⁴ Beylerbeyi ve sancakbeylerinin kapı halkından olan bazı kişilerin de eşkıyalık yaptığı görülmektedir. Sefere memur olan paşaların kapı halkından bazıları derbendlerde üslenerek¹³⁵ veya halk üzerinde baskı kurarak eşkıyalık yapmıştır. Bunun bir örneği, Bosna'da karşımıza çıkmaktadır. Bosna Valisi Vezir Hüseyin Paşa'nın kapı halkından olan 12 kişinin ahali üzerindeki baskısı şikâyetlere neden olmuştur. Hükümet, şakileri İstanbul'a getirmek üzere bölgeye bir mübaşir göndermiştir.¹³⁶ Zaman zaman idari görevliler de kendi adamlarının eşkıyalık olaylarına maruz kalmıştır.¹³⁷

Mütesellimler de adamlarıyla birlikte kimi zaman köy ve çiftlikleri basarak eşkıyalık yapmaktan geri durmamışlardır. Halkın ambardaki zahiresini dahi yağmalayan bu kişilerin kale hapsiyle cezalandırılması için bölge sancakbeyleri ve kadıları harekete geçirilmiştir.¹³⁸

7) *Tatar Hanzade ve Askerleri*: Savaş döneminde Rumeli'nin içinde bulunduğu karışıklıktan istifade ederek eşkıyalık yapan gruplar arasında Kırım Han ailesi mensupları ile tatar askerleri de bulunmaktaydı. Şöyle ki Rumeli'de tatar hanzadelerine ikamet amaçlı bazı mahaller tahsis edilmiştir. Mesela Yanbolu kazasına bağlı Rum Çiftliği Köyü'nde Küçük Gazi Giray Sultan sakindir. Ancak hanzade, etrafındaki 10 kişiyle beraber

¹³⁴ BOA, *MHM*, nr. 98, s. 135/445, Evâil-i Rebiülâhir 1100/23 Ocak-1 Şubat 1689.

¹³⁵ Kapı halkından bazılarının Kapılı derbendinde eşkıyalık yapması hakkında bkz. BOA, *MHM*, nr. 104, s. 62/257, Evâil-i Zilkade 1103/15-24 Temmuz 1692.

¹³⁶ BOA, *MHM*, nr. 102, s. 113/431, Evâsıt-ı Rebiülâhir 1102/12-21 Ocak 1691.

¹³⁷ Köstendil Sancakbeyi Kurd Mehmed'in adamlarından olan Ömer Ağa, sancakbeyinin ulufeleri ödenmiş 30-40 adamıyla birlikte firar etmiş ve giderken bazı eşyasını da beraberinde götürmüştür (BOA, *MHM*, nr. 100, s. 53/184, Evâsıt-ı Şevval 1101/18-27 Temmuz 1690).

¹³⁸ Avlonya sancağını tasarruf eden Cafer'in mütesellimi Kara Osmanoğlu, 200 adamıyla birlikte aynı sancaktaki Ali'nin çiftliğini basmış, çiftlik reayasına pek çok zarar vermiştir (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 100/448, Evâil-i Rebiülevvel 1104/10-19 Kasım 1692).

bir süredir Yenice-i Kızılağaç ve Hatunili kazalarında yoldan geçenlerin mallarını yağmalamakta hatta bazı yolcuları katletmektedir. Olayın merkeze intikal etmesi üzerine hükümet, Gazi Giray Sultan ve etrafındakilerin yakalanarak cezalandırılması için harekete geçmiştir. Bozcaada'da kalebent edilmesine karar verilen hanzade için Edirne bostancı ustalarından biri tayin edilmiştir.¹³⁹

Eşkıyalık olaylarına karışan tatar askerleriyle ilgili şikâyetler ise, daha çok sefer dönüşünde geçtikleri yerlerdeki meskûn halktan bedava yem ve yiyecek toplamaları, mallarını yağmalayarak evlatlarını esir almalarıyla ilgilidir. Askerler, genellikle zimmîleri esir olarak toplamakta ve satmaktadır.¹⁴⁰ Hükümet, bu konuda zimmîlerin zimmet statüsünü hatırlatarak Tatar askerlerinin elinde bulunan esirlerin serbest bırakılmasını istemiştir. Bu amaçla Tuna ve Karadeniz iskelelerindeki görevlilere emirler göndermiştir.¹⁴¹ Ayrıca Tatar askerlerinin Tuna nehri üzerinde yer alan iskelelerden geçişlerine bazı sınırlandırmalar getirmiş, sadece Tulça iskelesinden geçişlerine izin vererek diğer iskelelere kontrol amaçlı görevliler tayin etmiştir. Tatar askerlerine sadece “harb-i kefereden” aldıkları esirler bırakılmıştır.¹⁴²

8) *Halkın Eşkıyalık Faaliyetlerindeki Rolü*: Halkın eşkıyalık olaylarına yaklaşımı, değişik şekillerde olmuştur. Doğrudan eşkıyalık yapan reaya yanında¹⁴³ eşkıyaya yardım eden, saklayan ve hükümete teslim

¹³⁹ Yenice-i Kızılağaç ve Hatunili kazalarının 3 Şevval 1110/4 Nisan 1699 tarihli ilamı üzerine verilen buyuruldu (BOA, Cevdet Hariciye [C.HR], 4175).

¹⁴⁰ Kadın ve çocuklarının toplanarak satılmasından şikâyet eden Üsküp, Sofya ve Filibe kazalarının reayası İstanbul'a gelerek şikâyette bulunmuştur. Hükümet, bu durumdaki esirlerin serbest bırakılmasını, aksi davrananların cezalandırılacağını ilan etmiştir (*Silahdar Tarihi*, II, 503).

¹⁴¹ 28 B 1102/27 Nisan 1691 tarihli buyuruldu (BOA, C.AS, 18639).

¹⁴² Babadağı Seraskeri Mustafa Paşa ile Kalgay Sultan'a ve diğer görevlilere bu amaçla gönderilen Evâil-i Rebiülâhîr 1106/19-28 Kasım 1694 tarihli hükümler için bkz. Gökbunar, *a.g.t.*, s. 114-116, hüküm nr. 89, 90, 91.

¹⁴³ Valpova, Özice ve Böğürdelen nahiyelerindeki bazı reayanın eşkıyalık yapması üzerine bölgenin muhafazası için Bosna Valisi Vezir Cafer Paşa'ya emir gönderilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 101, s. 102, Evâil-i Muharrem 1103/24 Eylül-3 Ekim 1691). Keza Pirlepe kazasına bağlı Mориçeва hasında sakin reayanın çoğu eşkıya olduğu gibi dışarıdan gelip buraya yerleşen haydut eşkıyası yüzünden reaya isyan havası içine girmiştir (BOA, *MHM*, nr. 98, s. 9/31, Evâsıt-ı Muharrem 1100/5-14 Kasım 1688). Diğer örnekler için bkz. BOA, *MHM Zeyli*, nr. 11, s. 100/444, 123/536.

etmeyen reaya da söz konusudur.¹⁴⁴ Hatta vergisini ödemeyip gelen mübaşiri silahla karşılayan ve bir nevi eşkıyalık yapan bazı yerleşim birimleri de görülmektedir.¹⁴⁵ Gayrimüslim reayada ise eşkıyalık yanında halkı tahrik ederek isyana teşvik etme ve düşman ile işbirliği yapma gibi bazı durumlarla karşılaşmaktadır.¹⁴⁶ Bu konuda gayrimüslim din adamlarının da çaba sarf ettiği bilinmektedir. Mesela 1693 yılında Dimetoka'da sakin 5 papaz sürekli olarak haydut eşkıyasıyla yardımlaşma içindeydi. Durumun merkeze bildirilmesi üzerine papazların Bozcaada'ya sürülmesine karar verilmiştir.¹⁴⁷ Bunların dışında mahallin ayan, ağa ve beylerinden olup maiyetindeki silahlı levendlerle birlikte halkın canına ve malına kasteden, kanunsuz olarak para tahsil eden zorbalar da bulunmaktaydı.¹⁴⁸ Bu olumsuz örneklerin yanında eşkıyalıktan vazgeçen ve aman isteyen reayadan da bahsetmek gerekir. Hükümetten aflarını talep eden reaya, yerleşim birimlerinden eşkıya çıkması halinde onu da ilgililere teslim etmeye söz vermiştir.¹⁴⁹

Hükümetin olaylar karşısındaki tavrı, eşkıyalığı ortadan kaldırmak için gereken tedbirleri almaktır. Hatta tedbirlerden bir kısmının eşkıyalığı önlemeye yönelik olduğu görülmektedir. Mesela reayanın elinde gereğinden fazla silah ve cephane bulunması asayiş açısından bir tehdit olarak

¹⁴⁴ Filibe kazasına bağlı İstanımaka Köyü'nde konaklayan eşkıya Ester Emin'e halkın yardımcı olduğu hatta sakladığı görülmektedir (BOA, *MHM*, nr. 99, s. 4/16, Evâhir-i Zilhicce 1100/6-14 Ekim 1689). Yine İslimye kazasına bağlı derbend köylerinde yaşayan bazı zimmîler, eşkıyaya her türlü yardımı yapmışlardır (BOA, *MHM*, nr. 98, s. 189, Evâil-i B 1100/21-30 Nisan 1689). Dimetoka sakinlerinden 11 nefer zimmî ise, eşkıyaya sürekli yardım ediyordu (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 273/1248, Evâhir-i Şevval 1104/25 Haziran-3 Temmuz 1693).

¹⁴⁵ Gümülcine kazasına bağlı Mamel? köyü, eşkıya Mustafa ile birlikte hareket etmekte ve emirlere karşı gelmekteydi (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 166/705, Evâhir-i Cemaziyelâhir 1104/27 Şubat-7 Mart 1693).

¹⁴⁶ Rusçuk kazasına bağlı Çervenova Köyü'nde yaşayan zimmîlerden bazıları isyan ederek reaya üzerinde büyük bir baskı oluşturmuştur. Asilerin yakalanarak orduya gönderilmeleri hakkında Evâil-i Ş 1100/21-30 Mayıs 1689 tarihli hüküm (BOA, *MHM*, nr. 98, s. 198). Diğer bir örnek için bkz. BOA, *MHM*, nr. 98, s. 183.

¹⁴⁷ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 277/1263.

¹⁴⁸ BOA, *MHM*, nr. 100, s. 100/391; nr. 104, s. 139/613; BOA, *MHM Zeyli*, nr. 11, s. 23/99.

¹⁴⁹ Segedin sancağındaki Titel varoşu, Moşerin, Lok ve Gardonofça köyleri reayası haydutluk etmeyecekleri konusunda taahhütte bulunmuştur (BOA, *MHM*, nr. 101, s. 94/297, Evâil-i Zilkade 1102/27 Temmuz-5 Ağustos 1691).

algılanmış ve silahların toplatılması için görevliler tayin edilmiştir.¹⁵⁰ Olayları kuvvet yoluyla bastırmak genellikle tercih edilen bir yol olmakla birlikte, eşkiyayı himaye eden halkı başka bölgelere nakletmek de bir çözüm yolu olarak görülmüştür.¹⁵¹ Ayrıca hükümet, eşkiyanın saklandığı veya izini kaybettirdiği durumlarda halkı sorumlu tutmuş, eşkiyaya kefil olanların yakalanarak Rikab-ı Hümâyûn'a gönderilmesini emretmiştir.¹⁵²

9) *Diğer Gruplar*: Rumeli'deki eşkiyalık olaylarına Osmanlı reayası olmayan eşkiya da katılmıştır. Özellikle savaş döneminde sınır güvenliğinin yeterince sağlanamaması Nemçe-Macar katanası ile Lehistan, Erdel, Eflak ve Boğdan taraflarından gelen haydut eşkiyası için iyi bir fırsat yaratmıştır. Sınırdaki köy ve kasabalar üzerindeki baskısını artıran yabancı eşkiya, pek çok köyün etrafa dağılmasına sebep olduğu gibi bölge sakinlerini esir alarak veya katlederek mallarını yağmalamış, çevrede büyük bir korku yaratmıştır.¹⁵³ Katana eşkiyasının yerli eşkiya ile birleşerek sınırdan daha iç bölgelere nüfuz etmesi sefer organizasyonunu da etkilemiş, Sofya tarafına zahire naklinde bazı sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Ayrıca yine aynı istikamette yolculuk eden kişilerin can ve mal güvenliği kalmamıştır.¹⁵⁴ Leh

¹⁵⁰ Zimmî reyanın elinde silah ve mühimmat bulunması yasak olmasına rağmen Hezargrad'a bağlı Arnavud köyü, Rusçuk'a bağlı Ablanova köyü, Tırnova'ya bağlı Arnavud köyü, Prevadi kazasına bağlı Dizdar, Duna Arnavud ve Dereköy sakinlerinden bazıları ihtiyacın çok üzerinde silah ve mühimmat biriktirmiştir. Bunların toplanarak Cebehane-i Amire'ye gönderilmesi hakkında Evâil-i B 1100/21-30 Nisan 1689 tarihli hüküm (BOA, *MHM*, nr. 98, s. 183).

¹⁵¹ Güğercinlik karşısında ve Tuna'nın karşı kıyısında bulunan Razmend Köyü'nden bazı kişiler eşkiya ile birlikte hareket ederek asayiş sekteye uğratmıştır. Bu durum karşısında hükümet, köyün Güğercinlik tarafında Pojeje Köyü'ne veya Güğercinlik adasına nakli konusunu değerlendirmiş, kararı Tuna kaptanına bırakmıştır (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 76/341, Evâil-i Zilhicce 1103/14-23 Ağustos 1692).

¹⁵² BOA, *MHM*, nr. 99, s. 4/13, 14, 15, Evâhir-i Zilhicce 1100/6-14 Ekim 1689.

¹⁵³ Lofça'ya bağlı köylerin katana eşkiyasından dolayı uğradığı zararlar hakkında bkz: BOA, *MHM*, nr. 100, s. 13/37, Evâhir-i Ş 1101/30 Mayıs-7 Haziran 1690.

¹⁵⁴ Lofça'ya bağlı Etrepoli kasabası civarındaki dağlarda ve boş manastırlarda gizlenen derendi reyası içine karışan 70-80 kadar Nemçe ve Macar katanası, eşkiyalık faaliyetlerine hız vermiştir. Hükümet reyanın bulunduğu yerden kaldırılıp düz yerlere iskân edilmesini, emre itaat etmeyenlerin kadın ve çocukları dışında katledilmesini karara bağlamıştır (BOA, *MHM*, nr. 100, s. 88/346, Evâhir-i Zilkade 1101/26 Ağustos-4 Eylül 1690).

eşkıyası ise Niğbolu, Rusçuk, Silistre, Kili ve Özi¹⁵⁵ gibi yerlere musallat olmuş, tehdidin ortadan kaldırılması için sefere memur askerlerin dışındaki eli silah tutan halk seferber edilmiştir.¹⁵⁶ Eflak ve Boğdan'dan gelen 400-500 kişiden oluşan “derbendi haydut keferesi”, Filibe ve Tatarpazarı çevrelerinde sakin reayanın köy ve çiftliklerini basarak can ve mal kaybına sebep olmuştur.¹⁵⁷ Yine 1108/1696-1697 yılında Erdel'e yakın Cidvar palankasından Papas adlı haydut başı, 20 kadar atlı haydut ile birlikte Tuna'dan Vidin taraflarına geçerek bölge halkına türlü zararlar vermiştir.¹⁵⁸

III) Bozgun Yıllarında Eşkıyalık Faaliyetlerine Karşı Hükümetin Aldığı Tedbirler

1) *Ormanların Kırdırılması*: Hükümetin eşkıyalığı ortadan kaldırmak için izlediği yöntemlerden birisi eşkıya yatağı olarak bilinen ormanlık alanların yok edilmesidir. Zira eşkıya saklanmak ve pusu kurmak için genellikle ormanlık yerleri, derbend veya dar geçitleri tercih etmiştir. Bu gibi yerlere üslenen eşkıya gelip geçen yolcu, tüccar ve askeri kesime zarar verdiği gibi seferler sırasında mühimmatı yağmalama girişiminde de bulunmuştur. Bu nedenle geçilecek güzergâhta bulunan ve eşkıyanın saklanmasına elverişli ormanlık alanlar ile dar yerlerin ağaç ve çalılıarı kırdırılmış, bölge temizlenmiş ve geçişe uygun hale getirilmiştir. Bu işle bölgedeki yerel idareciler meşgul olmuştur. Yerel idareciler, kazalarından temin ettiği reayayı kendilerine en yakın yerdeki yolun iki tarafında bulunan ormanlık alanı nöbetleşe olarak kırdırmak üzere istihdam etmiştir. Fakat bu iş reayanın “meccanen” yaptığı bir iş olmayıp karşılığında kendilerine günlük bir ücret ile tayin verilmiştir. Çalışmalar daha ziyade Cısr-i Ergene'ye bağlı Çarikköy yakınlarındaki orman ile Niş-Belgrad yolunun her iki tarafında bulunan ormanlık alanlarda yoğunlaştırılmıştır. Özellikle

¹⁵⁵ 1095/1683-1684 yılında Özi eyaleti Leh eşkıyası tarafından yağmalanmıştır (*Silahdar Tarihi*, II, 127).

¹⁵⁶ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 26/124, 125, Evâsıt-ı Ramazan 1103/27 Mayıs-5 Haziran 1692.

¹⁵⁷ BOA, *MHM*, nr. 99, s. 133, Evâil-i B 1101/10-19 Nisan 1690.

¹⁵⁸ Haydut başının yakalanması için görevlendirilen Vidin Muhafızı Hasan Paşa'nın Umur Yaylağı'ndaki mücadelesi sırasında bir grup haydut yakalanmışsa da Papas ele geçirilememiştir. Haydut başı daha sonra Titel Beyi Mustafa Bey tarafından yakalanarak katledilmiştir (Defterdar, *Zübde-i Vekayiât*, s. 618, 620).

“melce-i eşkıya” olarak nitelendirilen Niş-Belgrad yolundaki çalışmalar, seferler süresince devam etmiştir.¹⁵⁹ Bu kapsamda Niş’ten dört saat uzaklıktaki Çatalköprü, Haydud Köprüsü, Aleksinçe Köprüsü, Segban Çeşmesi; Rajne’den sonraki Şublağ Deresi, Çatalköprü, Perakin, Morava Köprüsü, Yagodine, Batuçine, Hasan Paşa, Nadir Köprüsü ile Hisarcık’tan sonraki Çeşme bölgesinde yer alan ormanlık alanların kırdırılmasına karar verilmiştir. Çalışmaları organize etmek üzere eyalet askeriyle birlikte Rumeli Beylerbeyi Cafer Paşa ve Cebeci Ocağı’ndan bazı görevliler tayin edilmiştir.¹⁶⁰

2) *Palanka Tamiri veya İnşası*: Hükümetin eşkıyaya karşı aldığı bir diğer tedbir, güvenliğin yeterince sağlanamadığı yerlerde mevcut palankaları tamir veya yeni palanka inşa etmektir. Bu şekilde hem yerli halkı korumak hem de gelip geçenlerin yol güvenliğini sağlamak mümkün olabilecektir. Genellikle halkın talebi üzerine konuyu değerlendirmeye alan hükümet, uygun gördüğü takdirde palankaları tamir ettirdiği gibi yeni palanka da inşa etmiştir. Mesela düşman istilasını sebebiyle halkı etrafa dağılan ve ıssızlaşan bazı kasabaların birer haydut yatağı haline gelmeleri üzerine mevcut palankaların tamiri yoluna gidilmiş, içine bir miktar kuvvet yerleştirilmiştir.¹⁶¹ Palanka inşa edilen yerler arasında bazı derbendler ile Tuna kıyıları ve Bosna yolu dikkati çekmektedir. Bunlardan İhtiman yakınlarında bulunan Kapılı derbend son derece tehlikeli bir geçitti. Sıkıntıların merkeze yansması üzerine hükümet, derbendin şenlendirilmesine karar vermiş ve Tatarpazarcıklı Zaim Akyayla Osman Ağa’yı görevlendirmiştir. Osman Ağa’nın gözetiminde derbend ağzında yer alan Hisarcık Köyü’nde ağaçtan bir palanka ile taştan bir han, mescit ve çeşme; derbendin kapı olan bölümüne yine ağaçtan küçük bir palanka inşa ettirilerek içine muhafız yerleştirilmiştir. Böylece çeşitli sebeplerle etrafa dağılan halkın yeniden yerlerine dönmesi sağlanmıştır.¹⁶²

¹⁵⁹ BOA, *MHM*, nr. 100, s. 25/81; BOA, AE-Ahmed II, 117; BOA, *MHM*, nr. 104, s. 208/969.

¹⁶⁰ Defterdar, *Zübde-i Vekayiât*, s. 615.

¹⁶¹ Vidin ile Niş arasında bulunan Bane kasabasının palankası tamir edilerek içine 300 nefer konulmuştur (*Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 61).

¹⁶² Silahdar, *Nusretname*, s. 213-214.

Eşkîya tehdidine maruz kalan yerlerden biri de Tuna nehri kıyılarıydı. Belgrad'a gidip gelen zahire gemilerini ve yolcuları eşkîya saldırısından korumak amacıyla burada iki ayrı yerde palanka inşasına karar verilmiştir. Bunlardan biri nehir kıyısında ve Tahtalı girdabının üst tarafında bulunan Dobra, diğeri Güğercinlik ve İhram arasında yer alan İpek'tir. Her iki palankanın inşası için gerekli insan gücü ve malzemeler Tuna kaptanı tarafından temin edilmiştir. İnşası tamamlanan palankalardan İpek palankasına 450 nefer beşlü, 150 nefer muhafız; Dobra palankasına da 50 nefer beşlü ve 400 nefer muhafız tayin edilmiştir.¹⁶³ Yine aynı amaçla Yenipalanka'nın toprak dolma bir *şaranpo* ile tekrar inşası gündeme gelmiş, bu iş Köstendil Sancakbeyi Serhadli Mehmed Paşa'ya havale edilmiştir.¹⁶⁴

Bosna yolu ise, hem düşman sınırlarına ve Sava nehrine yakınlığı, hem de gayri meskûn yerlerinin çokluğu dolayısıyla tehlide açık bir yerdi. Bu bölgede üç ayrı yerde palanka inşa edildiği görülmektedir. Bunlardan biri yol üzerindeki Valpova kasabasıdır. Hükümet, kasaba halkını ve gelip geçenleri eşkîya saldırısından korumak üzere halkın bu konudaki talebini yerinde bulmuş ve palanka inşasına onay vermiştir. Ayrıca çevrede bulunan köylerin de kasaba içerisine iskân ettirilmesini, kasaba etrafının hendekle çevrilmesini karara bağlamış, muhafazayı sağlamak üzere kasabanın zaim ve timarlı sipahilerini görevlendirmiştir.¹⁶⁵ Palanka inşasına karar verilen bir diğerk yer ise Yenipazar kazasıdır. Bosna ve Hersek bölgesinin giriş kapısı konumunda olan Yenipazar'ın dört bir tarafının gayr-i meskûn oluşu eşkıyanın burada toplanmasını kolaylaştırmıştır. Eşkîyanın çokluğundan kazada yolcu trafiği ve kervan ticareti durma noktasına gelmiştir. Hükümet, kaza halkının kendi imkân ve kaynaklarıyla bir palanka inşa etmesine izin vererek bu konuda yerel idarecileri bilgilendirmiştir.¹⁶⁶ Benzer gerekçeler Hersek sancağında Bihor kazasına bağlı Akova ahalisi için de geçerlidir. Zira Sava nehri kıyısında üslenen haydut eşkıyası nehir ile bu bölge arasında herhangi bir yerleşim biriminin bulunmamasından istifade ederek

¹⁶³ Defterdar, *Zübde-i Vekayiât*, s. 507-508.

¹⁶⁴ İnşaatla çalışmak üzere Hisarcık, Semendre, Kopleç, Pojorofça, İhram, Güğercinlik ve İnik palankasının muhafız ve reayası görevlendirilmiş, palankaya 400 nefer yerli kulu yerleştirilmiştir (Silahdar, *Nusretnâme* s. 343).

¹⁶⁵ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 90/399, Evâsıt-ı Safer 1104/22-31 Ekim 1692.

¹⁶⁶ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 264/1210, Evâil-i Şevval 1104/5-14 Haziran 1693.

saldırılarını artırmıştır. Hükümet, halktan gelen talepler doğrultusunda Bosna yolu üzerinde bulunan İspençe adlı köyde palanka inşasına onay vermiş, bu amaçla bölgeye bir mübaşir göndermiştir.¹⁶⁷

3) *Geri Hizmet Sınıflarının Görevlendirilmesi*: Taşrada asayişin sağlanmasına yönelik olarak voynuk, martolos ve pandor gibi geri hizmet sınıflarının da devreye girdiği görülmektedir. Bu kuvvetler sadece buldukları yerin değil, ihtiyaç durumunda daha uzak bölgelerin asayişi için de istihdam edilmiştir. Voynuklar sık sık eşkiya baskınına uğrayan derbend ve geçitlerin muhafazasında görevlendirildiği gibi¹⁶⁸ Edirne bostancı ustalarıyla beraber eşkiya takibatında da rol oynamışlardır.¹⁶⁹ Ücretleri halk tarafından karşılanan pandorlar ise, Hristiyan veya Müslüman pandorbaşılarının emri altında eşkiyanın yakalanması için çaba sarf etmişlerdir.¹⁷⁰ Eşkiyalığın yoğun olduğu yer ve zamanlarda gerek çevre palankalardaki kuvvetlere gerekse diğer yerlerdeki pandorbaşılara birbirlerine yardımcı olmaları hususunda emirler gönderilmiştir. Savaş döneminde Paşa, Dukakin, Üsküb ve Ohri sancakları ile İhram ve Resova kazalarında ortaya çıkan eşkiyaya karşı ilgili yerlerin pandorları göreve davet edilmiştir.¹⁷¹

Martoloslar da martolosbaşılarının kumandası altında hareket ederek eşkiyalık olaylarını önlemeye çalışmışlardır. Çeşitli kazalarda bulunan martolosbaşılarının koordinasyonunu sağlamak üzere Dergâh-ı âlî çavuşlarından birisi mübaşir sıfatıyla tayin edildiği gibi¹⁷² sancakbeyi veya martolosbaşı-

¹⁶⁷ Defterdar, *Zübde-i Vekayiât*, s. 544.

¹⁶⁸ Etrepol derbendinin muhafazası için Voynuk beyinin emri altında çeşitli kazaların çeribaşları ve voynukları görevlendirilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 100, s. 85/328, Evâhir-i Şevval 1101/8-17 Temmuz 1690).

¹⁶⁹ Filibe ve Tatarpazarı çevresinde ortaya çıkan eşkiyanın yakalanmasına memur edilen voynuklar için bkz. BOA, *MHM*, nr. 99, s. 106, 110, Evâil-i Cemaziyelâhir 1101/12-21 Mart 1690.

¹⁷⁰ BOA, *MHM*, nr. 100, s. 43/144; BOA, *MHM*, nr. 104, s. 249/1156.

¹⁷¹ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 89/397, 93/408, 410.

¹⁷² Tikveş, İştîp, Radovişte, Usturofça ve Petriç kazalarında ortaya çıkan eşkiyaya karşı ilgili kazaların martolosbaşılarını üzerine Tikveş'te sakin Dergâh-ı âlî yeniçeri çavuşlarından Halil Çavuş tayin edilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 98, s. 124, Evâsıt-ı Cemaziyelâhri 1100/3-12 Mart 1689).

lardan birisi diğerlerine başbuğ olmuştur.¹⁷³ Ücret ve diğer giderleri halk tarafından karşılanan martoloslar kefalet yoluyla bu göreve getirilmiştir.¹⁷⁴ Martoloslar genellikle yerli Hıristiyan halktan temin edilmekle birlikte, zaman zaman hükümetin isteği doğrultusunda başka etnik unsurlardan da toplanmıştır. Mesela eşkıyalığın son derece arttığı Köstendil sancağında hükümet, temin edilecek martolosların tamamının Bulgar olması yerine bir kısmının Arnavutlardan oluşmasını istemiştir.¹⁷⁵ Mahalli inzibatın yanında derbendlerin muhafazası da martoloslara havale edilmiştir. Özellikle Sofya yolu üzerinde bulunan Kız derbendi ile Kapılı derbendinin sık sık eşkıya saldırısına uğraması üzerine İhtiman, Samakov ve Pazarcık kazalarının tüfekli martolosları buranın muhafazasında gayret göstermişlerdir.¹⁷⁶ Ayrıca 1690 yılında Filibe halkı, geçitleri gece gündüz beklemek üzere tamamen kendi imkânlarıyla silahlı 300 martolos temin etmiştir.¹⁷⁷

Görevlerini layıkıyla yapan martolos veya martolosbaşının yanı sıra görevin üstesinden gelemeyen, hizmetten kaçan veya eşkıya ile birlikte hareket eden martoloslar da dikkati çekmektedir. Mesela 1693 yılında Yenişehir'de 4 ay süreyle Hasan Baba derbendini koruyan ve eşkıya ile mücadele eden Martolosbaşı Mustafa başarılı olmayınca kendi rızasıyla görevi bırakmıştır. Bu durumda göreve halkın üzerinde uzlaştığı Hüseyin tayin edilmiştir.¹⁷⁸ Görevlerini suistimal eden martolosbaşılar ise, sadece asayişin bozulmasına sebep olmakla kalmayıp aynı zamanda halkın etrafa dağılmasına da zemin hazırlamışlardır. Bu türden bir örnek; Köstendil sancağın-

¹⁷³ BOA, *MHM*, nr. 100, s. 52/179, Evâhir-i Şevval 1101/28 Temmuz-5 Ağustos 1690. Eğridere martolosbaşısı olan Hasan, Köstendil sancağı ile İznepol ve Samakov kazalarındaki martolosbaşılarının başbuğu idi (BOA, *MHM*, nr. 98, s. 187, Evâil-i B 1100/21-30 Nisan 1689).

¹⁷⁴ Manastır halkını eşkıyaya karşı korumak üzere martolosbaşı seçilen Mehmed'in emri altında tüfekli 40 martolos olup bunların masrafları halka taksim edilmiştir (Tsvetkova, *a.g.e.*, I, 259-260).

¹⁷⁵ BOA, *MHM*, nr. 98, s. 189, Evâil-i B 1100/21-30 Nisan 1689; BOA, *MHM*, nr. 104, s. 162/692, Evâsıt-ı Cemaziyelâhir 1104/17-26 Şubat 1693).

¹⁷⁶ BOA, *MHM*, nr. 100, s. 52/179, Evâhir-i Şevval 1101/28 Temmuz-5 Ağustos 1690; *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 58.

¹⁷⁷ BOA, *MHM*, nr. 100, s. 76/282.

¹⁷⁸ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 190/876.

daki Eğridere derbendinin eşkıyadan muhafazası için tayin edilen Mustafa'nın martolosbaşılığı zamanında karşımıza çıkmaktadır. Gerek derbenden geçen yolcu, tüccar ve hacıları gerekse kaza ahalisini korumak üzere görevlendirilen 64 martolosa martolosbaşı tayin edilen Mustafa görevini yapmadığı gibi, 20 kadar martolosu kendi işinde istihdam etmiş, diğerlerini de başıboş bırakmıştır. Derbendin korumasız kalmasından yararlanan eşkıya ise, faaliyetlerini iyice artırmış, halkın can ve mal güvenliğine büyük zarar vermiştir. Mustafa'nın görevine devam etmesi halinde halkın etrafa dağılacağını ifade eden Eğridere kadısının arzı üzerine görev Eğridere sakinlerinden Hasan'a tevcih edilmiştir.¹⁷⁹ Bir başka örnek; Kamanova martolos bölükbaşısının Kamanova derbendinde eşkıya saldırısına uğrayan halkın yardımına gitmemesiyle ilgilidir. Halk, hükümetten bölükbaşının mahkeme edilmesini ve haklarının ödenmesini talep etmiştir.¹⁸⁰

4) *Tüfekli Asker İstihdam Edilmesi*: Eşkilyalık ile mücadelede tüfek kullanan sekban, levend ve nefir-i âm askeri de önemli bir rol oynamıştır. Dağlık alanlarda veya derbend gibi yerlerde üslenen eşkıyanın giderek saldırılarını artırması karşısında hükümet, mahallinde bazı tedbirler almıştır. Bunlar arasında çevre kazalardaki sekbanların görevlendirilmesi¹⁸¹ ve halkın sekban tutma isteğine izin verilmesi sayılabilir.¹⁸² Bu çerçevede istihdam edilen sekbanların bütün masrafları halk tarafından karşılanmıştır.¹⁸³ Ancak hükümetin tavrı sekban ücretlerinin fakir halk yerine zenginlerden tahsil edilmesi¹⁸⁴ veya halka rızasından ziyade para salınma-

¹⁷⁹ 12 Cemaziyelâhîr 1095/27 Mayıs 1684 tarihli buyuruldu, BOA, AE-Mehmed IV, 1922.

¹⁸⁰ BOA, *MHM Zeyli*, nr. 11, s. 73/323, Evâil-i Rebiülevvel 1108/28 Eylül-7 Ekim 1696.

¹⁸¹ BOA, *MHM*, nr. 99, s. 4/18, 19, Evâhîr-i Zilhicce 1100/6-14 Ekim 1689. Vidin ve çevresindeki eşkıyaya karşı 1698 yılında Tırnova, Selvi, Lofça, Etrepoli, Plevne, Niğbolu, Rahova, Ziştovi, Rusçuk, Hezargrad, Şumnu, Alakilisa ve Eski Cuma'dan toplam 670 nefer süvari sekban toplanmıştır (Tsvetkova, *a.g.e.*, I, 284-285)

¹⁸² Filibe kazasına bağlı 5 nahiyeye hükümetten, eşkıyanın köylerini basma riskine karşı sekban toplama izni talep etmiştir (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 58/242, Evâhîr-i Şevval 1103/6-14 Temmuz 1692).

¹⁸³ BOA, *MHM*, nr. 99, s. 106, Evâil-i Cemaziyelâhîr 1101/12-21 Mart 1690; Manastır halkı, temin ettiği 30 sekbanın masraflarını üstlenmiştir (Tsvetkova, *a.g.e.*, I, 252-253).

¹⁸⁴ BOA, *MHM*, nr. 100, s. 22/71.

ması¹⁸⁵ şeklinde olmuştur. Aylık olarak belli bir ücret takdir edilen¹⁸⁶ tüfekli sekbanlar, bölükbaşılar¹⁸⁷ veya Edirne bostancı ustalarının maiyetinde piyade veya süvari olarak istihdam edilmiştir. Derbendlerde, köy ve kazaların muhafazasında görevlendirilen sekbanların zaman zaman görevden kaçındıkları ve firar ettikleri de görülmüştür. Hükümet firari sekbanları yakalatarak cezalandırma yoluna gitmiştir.¹⁸⁸

Levendler ise, miri veya ücretli olarak toplanmış olup genellikle piyade olarak istihdam edilmiştir. Bu askerler, nefir-i âm yoluyla halktan derlenen milis kuvvetleri ile beraber Kapılı ve Kız derbendi,¹⁸⁹ Etrepoli ve Niş etrafındaki derbendler,¹⁹⁰ Dragoman boğazı,¹⁹¹ Dragoman boğazı-Niş¹⁹² ve Belgrad yolunun¹⁹³ eşkıyadan korunmasında çaba göstermiştir. Ancak sekbanlarda olduğu gibi levend veya nefir-i âm yoluyla toparlanan askerlerin de görev mahalline geç geldikleri ya da memur oldukları mahalleri

¹⁸⁵ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 17/87, Evâil-i Ramazan 1103/17-26 Mayıs 1692.

¹⁸⁶ Mihrimah Sultan Evkafı köylerinden Avratalanı köyü, aylığı 400 akçe olmak üzere 50 silahlı sekban temin etmiştir (BOA, *MHM*, nr. 100, s. 51/173, Evâsıt-ı Şevval 1101/18-27 Temmuz 1690).

¹⁸⁷ Vulçitrın kazasının eşkıyadan korunması için memur olan sekbanlar üzerine Hasan Ağa bölükbaşı olarak tayin edilmiştir (BOA, AE-Ahmed II, 287, 28 Rebiülâhir 1106/16 Aralık 1694).

¹⁸⁸ Edirne Bostancıbaşı Recep'in yanına memur edilen 150 sekbandan bazılarının firari hakkında bkz. BOA, *MHM*, nr. 104, s. 77/344, Evâhir-i Zilhicce 1103/3-11 Eylül 1692.

¹⁸⁹ BOA, *MHM*, nr. 100, s. 96/375, Evâsıt-ı Zilhicce 1101/15-24 Eylül 1690.

¹⁹⁰ BOA, *MHM*, nr. 99, s. 125, Evâhir-i Cemaziyelâhir 1101/1-9 Nisan 1690; nr. 100, s. 14/39, Evâhir-i Şaban 1101/30 Mayıs-7 Haziran 1690.

¹⁹¹ Boğazın korunması için Preznic'ten toplanan 100 tüfekli asker yetersiz kaldığından ilave muhafız toplanması hakkında Sofya Muhafızı Vezir Hüseyin Paşa'ya gönderilen hüküm (BOA, *MHM*, nr. 100, s. 80/302, Evâil-i Zilkade 1101/6-15 Ağustos 1690).

¹⁹² Yolun korunması için 300 piyade levend tahrir edilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 11/61, Selh-i Şaşan 1103/16 Mayıs 1692).

¹⁹³ Üsküp sancağı mutasarrıfı 500 piyade levend ile Ürgüp, Alacahisar ve Leskofça kazalarında ortaya çıkan eşkıyaya karşı görevlendirilmiştir. Zira bu kazalar Belgrad yolunun güvenliğini tehlikeye düşürecek kadar yakındı (BOA, *MHM*, nr. 101, s. 92/287, Evâhir-i Şevval 1102/18-26 Temmuz 1691). Yine Belgrad'a zahire nakleden Sofya halkının Hasan Paşa palankası-Batıçine menzili arasında eşkıya saldırısına uğraması üzerine Rumeli beylerbeyinin yanında bulunan askerden 2.000 tüfekli asker ayrılarak olayın takibi ve bölgenin güvenliği için tahsis edilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 68/293, Evâsıt-ı Zilkade 1103/4-13 Ağustos 1692).

beklemeyip firar ettikleri görülmüştür.¹⁹⁴ Ayrıca zengin kişilerin taahhüt ettikleri miktar kadar tüfekli asker toplayamadıkları, topladıkları askerlerin de görev yerlerinden firar etmek üzere olduğu tespit edilmektedir.¹⁹⁵ Bunun yanında hükümetin tüfekli asker talebine halktan bazıları pek de sıcak bakmamış hatta eşkiyaya bazı yardımlarda bulunmuştur.¹⁹⁶

Tüfekli asker olarak kale muhafızlarından da yararlanıldığı görülmektedir. İhtiyaç durumuna göre kaledeki askerlerin bir kısmı ayrılarak ilgili yerlere gönderilmiştir. Bosna tarafında bulunan Yenipazar ve Pirepolye kazaları ile İstar-i Eflak çevresinin sık sık eşkiyalık olaylarına sahne olması üzerine Rojay ve Akova kalesindeki tüfekli askerlerin bir kısmı bahsedilen yerlerin korunmasına memur edilmiştir.¹⁹⁷ Yine Şehirköy kalesine tayin edilen 64 nefer muhafız, kale muhafızlığı yanında kasaba ile Dragoman derbendi-Musa Paşa palankası arasında uzanan ana yolları korumakla mükellef tutulmuştur.¹⁹⁸ Bunların dışında, has tasarruf eden beylerden tüfekli asker talep edildiği gibi¹⁹⁹ sancakbeylerinin maiyetinde bulunan piyade ve süvari askerler vasıtasıyla sefer sırasında Niş-Belgrad yolunun güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır.²⁰⁰

¹⁹⁴ Etrepoli derbendini korumak üzere Rusçuk, Hezargrad, Selvi, Zıştovi, Plevne, Alakilise, Şumnu ve Eski Cuma gibi yerlerden toplanan askerlerin firarı hakkında bkz. BOA, *MHM*, nr. 100, s. 85/332, Selh-i Şevval 1101/5 Ağustos 1690.

¹⁹⁵ Filibe ayanının taahhüt ettiği 300 askerden ancak 100'ü görev mahalline gelmiştir. Hükümet ayandan sözünü yerine getirmesini istemiş aksi halde bizzat göreve katılacağını bildirmiştir (BOA, *MHM*, nr. 100, s. 96/375).

¹⁹⁶ Köstendil ve Paşa sancaklarında ortaya çıkan eşkiyaya karşı halkın tavrı hakkında bkz. BOA, *MHM*, nr. 98, s. 212, Evâsıt-ı Şaban 1100/31 Mayıs-9 Haziran 1689.

¹⁹⁷ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 52/213, 182/832.

¹⁹⁸ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 3/14, Evâhir-i Şaban 1103/8-16 Mayıs 1692.

¹⁹⁹ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 208/969; BOA, *A.DVN-MHM*, nr. 946, s. 9/1, 15/1. Yine 1108/1696-1697 seferinde Morova köprüsü-Hisarçık yolunu eşkiyadan korumak amacıyla 810 nefer piyade ve süvari birlikleriyle Rumeli'nin has beyleri görevlendirilmiştir (Silahdar, *Nusretnâme* s. 276).

²⁰⁰ Köstendil sancakbeyi askerleriyle birlikte Dragoman-Belgrad yolunun muhafazasına memur edilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 254/1166. 1109/1697-1698 yılında ise aynı güzergâh için Semendre'nin zaim ve timar sahipleri ile has ağalarına görev verilmiştir (Silahdar, *Nusretnâme*, s. 331).

Eşkîyalık ile mücadelede mahalli kuvvetler olarak il erleri²⁰¹ de kullanılmıştır. Savaşma güç ve yeteneğine sahip olan gençler, il erleri adıyla istihdam edilmiştir. Mesela 1691 yılında Prizrin ve Dukakin sancaklarından toplanan il erleri, İstar-i Eflak ve Çayık havalisinde ortaya çıkan eşkıyaya karşı görevlendirilmiştir.²⁰² Yine 1697 yılında sefer görevi olmayan il erleri Edirne bostancı ustalarının maiyetine verilerek Hasköy, Filibe ve Tatarpazarı çevrelerine musallat olan eşkıyanın yakalanmasına memur edilmiştir.²⁰³

5) *Eşkîyanın Tedibi İçin Tayin Edilen Görevliler*: Hükümetin eşkıyalık ile mücadelesinde taşradaki idarî ve askerî görevliler son derece önemliydi. Seferlerin devamlılığı taşranın güvenliğini zaafa düşürmüş olmakla beraber bu durum, tayin edilen görevliler ve yerel kuvvetlerle aşıl-maya çalışılmıştır. Sefere memur olmayan ayan-ı vilâyet ve il erleri yanında kethüda yerleri, yeniçeri serdarları, palanka ağaları ve dizdarları, martolos-lar bölgelerinin muhafazasında görevlendirilmiştir.²⁰⁴ Bununla birlikte Ru-meli'deki asayiş ve emniyetin sağlanmasında bostancı ocağı mensupları aktif bir rol oynamıştır. Bu kapsamda Hassa²⁰⁵ ve Edirne Bostancı Ocağı'na mensup bostancıbaşı ve bostancı ustaları karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Edirne bostancıbaşı, maiyetindeki usta ve bostancılarla birlikte ilgili ma-halde bazı teftişlerde bulunmuştur. Bazen talebi durumunda kendisine

²⁰¹ Genellikle suhte eşkıyasının takibinde kullanılan il erlerinin Rumeli'de haydut eşkıyasını yakalamak, sahilleri muhafaza etmek, hububat kaçakçılığını önlemek, sa-vaşlara katılmak, isyanları bastırmak ve kale tamir etmek gibi görevleri bulunuyordu (Müctebe İlgürel, "İl Erleri Hakkında", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Cengiz Orhonlu Hatıra Sayısı, Sayı 12, İstanbul 1998, s. 125-140.

²⁰² BOA, *MHM*, nr. 101, s. 98/321.

²⁰³ BOA, *MHM*, nr. 109, s. 3/10.

²⁰⁴ Belgrad-İhtiman yolunda ortaya çıkan eşkıyaya karşı yol üzerindeki görevlilerin, bostancı ustasına gereken yardımı yapmaları hakkında bkz. Grzegorzewski, *Z Sidzylatów Rumelijskich Epoki Wyprawy Wiedenskiejs*. s. 10-11, sicil nr. 7, s. 16). Başka bir örnekte ise İvrace, Plevne, Lofça ve çevresinin eşkıyadan temizlenmesi için gedikli ağalar tayin edilmiş, bölgenin ayan-ı vilâyet ve il erlerine de asayişin temini konu-sunda ferman gönderilmiştir (*Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 59).

²⁰⁵ Etrepol, İvrace ve İzladi çevresindeki eşkıyalık olaylarına müdahale etmek üzere Hassa Bostancı Ocağı'ndan iki usta tayin edilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 99, s. 158; Evâil-i Receb 1101/10-19 Nisan 1690).

takviye usta ve bostancılar da gönderilmiştir.²⁰⁶ Bostancıbaşılara teftişleri sırasında, ihtiyaca göre levend toplama izni de verilmiştir.²⁰⁷ Ayrıca bostancıbaşılar eşkıya teftişi ve muhafızlık ile bölgeye giden görevlilerle koordineli bir şekilde çalışmak durumundaydılar. Bunu özellikle Niş-Belgrad yolunda görmek mümkündür. Zira bu yol, sefer mühimmatının taşındığı ana güzergâh olup güvenliği büyük bir önem taşımaktaydı.²⁰⁸ Nitekim Edirne-Belgrad yolunun güvenliğinden sorumlu olan bostancıbaşının ihmali sebebiyle ordu için gönderilen hazinenin Niş'te yağmalanması büyük bir tepkiye neden olmuştur. Hükümet, bostancıbaşıya eşkıyanın yakalanması için tehdit dolu bir emir göndermiştir.²⁰⁹ Bostancıbaşının doğrudan görevlendirilmediği durumlarda ise bölgeye mübaşir sıfatıyla bostancı ustaları sevk edilmiştir. Bostancıbaşı tarafından tayin edilen bu ustaların işinin ehli, güvenilir ve dindar olmasına dikkat edilmiştir.²¹⁰ Rumeli'deki asayişin sağlanmasına yönelik olarak taşradaki ilgililerle temasa geçen bu ustaların esas görevi eşkıya teftişidir.²¹¹ Bazen, teftiş talebinin halktan geldiği görülmektedir.²¹² Bunun dışında gittikleri yerlerdeki halkı *potraya çıkarıp* eşkıyanın yakalanması ve cezalandırılmasında büyük bir gayret göstermişlerdir.²¹³ Ayrıca eşkıyalığa meyleden halkın elindeki silahları topladıkları gibi²¹⁴ eşkıyaya türlü şekillerde yardımcı olan ve cezası sabit görülen

²⁰⁶ Edirne Bostancıbaşısı Recep'in yanında olan usta ve bostancılar ihtiyaca cevap veremediği için Edirne'den 8 nefer usta ve 50 nefer bostancı gönderilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 77/342, Evâhir-i Zilhicce 1103/3-11 Eylül 1692).

²⁰⁷ Niş-Belgrad arasını istila eden eşkıyaya karşı Edirne Bostancıbaşısı Recep, ilk etapta 350 nefer levend tahrir etmiştir (BOA, C.AS, 48729, 9 ve 10 Muharrem 1103/2 ve 3 Ekim 1691).

²⁰⁸ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 253/1165, Evâhir-i Ramazan 1104/26 Mayıs-4 Haziran 1693.

²⁰⁹ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 74/328, Evâil-i Zilhicce 1103/14-23 Ağustos 1692.

²¹⁰ BOA, *MHM*, nr. 99, s. 1/3, 6/25; nr. 104, s. 227/1062; nr. 107, s. 10/17, 26/78.

²¹¹ İstanimaka, Filibe, Tatarpazarı, Belgradçık çevresinde ortaya çıkan eşkıyanın yakalanması için tayin edilen ustalar hakkında bkz. BOA, *MHM*, nr. 98, s. 73; nr. 99, s. 6/23; BOA, AE-II.Süleyman, 2783; BOA, *A.DVN.MHM*, nr. 946.

²¹² Gümülcine halkının bu yöndeki talebi için bkz. BOA, *MHM*, nr. 99, s. 1/3, Evâil-i Muharrem 1101/15-24 Ekim 1689.

²¹³ Prevadi, Hezargrad, Rusçuk ve Tırnova çevresindeki eşkıyanın tedibi amacıyla potraya çıkan halk için bkz. BOA, *MHM*, nr. 98, s. 185, Evâil-i Receb 1100/21-30 Nisan 1689; BOA, *MHM*, 107, s. 14/31, Evâil-i Zilhicce 1106/13-22 Temmuz 1695.

²¹⁴ Tırnova kazasına bağlı Arnavudköyü'nde yaşayan bazı zimmîlerden toplanan silahlar hakkında bkz. BOA, *MHM*, nr. 98, s. 199, Evâil-i Şaban 1100/21-30 Mayıs 1689.

kişilerin mal ve mülklerine el koymuş, idamı gerekenlerin idam edilmesine nezaret etmişlerdir. Görevi sırasında bostancı ustalarına mahallin idarî ve askerî görevlileri, ayan ve eşrafı da yardımcı olmuştur.²¹⁵ Bostancı ustalarına asayiş görevinin yanı sıra iskân meselesi de havale edilmiştir. Şöyle ki, derbend köylerinde yaşayan halkın çeşitli sebeplerle başka yerlere göç etmesi derbendlerin ıssız kalmasına ve eşkıyalık faaliyetlerinin artmasına yol açmıştır. Hükümet, bu durumdaki derbend köylerinin yeniden şenlendirilmesi için ilgili kadılıklara emirler göndermiş, tayin ettiği bostancı ustaları vasıtasıyla halkın iskânı ve derbendlerin imarı konusunda büyük bir çaba harcamıştır.²¹⁶

Eşkıya teftişinde bostancı ustaları dışında beylerbeyi, sancakbeyi, kale muhafızı ve donanma kaptanı gibi görevliler de önemli bir rol üstlenmiştir. Bu görevliler stratejik açıdan önem taşıyan yol, kıyı,²¹⁷ geçit,²¹⁸ derbend,²¹⁹ palanka,²²⁰ kale ve köprü²²¹ gibi yerlere tayin edilerek eşkıyanın kara veya nehir yolundan geçişine engel oldukları gibi yol güvenliğini de sağlamışlardır. Ayrıca çevredeki halkı konu hakkında bilgilendirerek onların da teyakkuzda bulunmalarını temin etmişlerdir. Özellikle eşkıyanın “darü’l-

²¹⁵ BOA, *MHM*, nr. 98, s. 189, 190; nr. 99, s. 110; nr. 109, s. 3/10. Ancak zaman zaman bostancıbaşının yardım talebini yerel idareciler “bizim sınırimızda değildir” diyerek reddetmişlerdir (Grzegorzewski, *Z Sidzylatów Rumelijskich Epoki Wyprawy Wiedeńskiej*, s. 15, sicil nr. 7, s. 17).

²¹⁶ BOA, *MHM*, nr. 98, s. 185, Evâil-i Receb 1100/21-30 Nisan 1689.

²¹⁷ Tuna nehrinde Hisarcık, Semendre, Golubaç, İpek ve Böğürdelen kıyılarının eşkıyadan korunması amacıyla tayin edilen kaptanlara şaykalar tahsis edilmiştir (Defterdar, *Zübde-i Vekayiât*, s. 620).

²¹⁸ Sirem sancakbeyi Böğürdelen muhafazasında iken kara geçitlerinin güvenliğinden sorumlu tutulmuştur (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 74/327, Evâil-i Zilhicce 1103/14-23 Ağustos 1692).

²¹⁹ Çirmen Sancağı Mutasarrıfı Şahin Paşa, Kapılı ve Kız derbendinin muhafazasına tayin edilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 100, s. 84/325, Evâil-i Zilkade 1101/6-15 Ağustos 1690).

²²⁰ Ayıntab Sancağı Mutasarrıfı Abdülkadir Paşa, Şehirköyü palankasının muhafazasına memur edilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 100, s. 84/326, Evâil-i Zilkade 1101/6-15 Ağustos 1690).

²²¹ Morava köprüsü, tayin edilen muhafızlara rağmen eşkıya tarafından yakılıp yıkılmıştır. 1105/1693-1694 yılında köprünün muhafazasına Sivas Beylerbeyi Mahmud Paşa, eyalet askeriyeli birlikte memur edilmiştir (Defterdar, *Zübde-i Vekayiât*, s. 456-457).

harb"e kaçış noktaları olan Sava,²²² Tuna²²³ gibi nehirler ile Niş-Belgrad yolunun güvenliğine²²⁴ hassasiyet göstermişlerdir. Bunun yanında hükümet, seferlerin devam etmesine rağmen bölgede bulunan serdarları eşkıyanın yakalanması için memur etmiş,²²⁵ halktan gelen talepler doğrultusunda ilgili mahalde sakın birisini başbuğ tayin ederek çevre kazalardaki görevlileri de maiyetine vermiştir.²²⁶

Hükümetin eşkıyalık ile mücadelesinde sadece dahili görevliler değil Eflak voyvodası ile Orta Macar Kralı Tököli İmre de rol oynamıştır. Osmanlı topraklarında çeşitli eşkıyalık olaylarına karışan kişiler, takibattan kurtulmak için Tuna nehri yoluyla Eflak tarafına kaçmışlardır. Bu tür olaylarla voyvodaların öteden beri karşılaştıkları bilinmektedir.²²⁷ Bu durumda voyvoda, kendi toprağına geçen eşkıyayı yakalayıp gasp ettikleri eşyalarla birlikte belirtilen yere göndermek durumundaydı. Nitekim Niş yakınlarında hazineyi yağmalayan eşkıyanın Eflak toprağına geçtiğinin haber alınması üzerine voyvoda ile birlikte Tuna kaptanı ve zabitleri olay-

²²² 1694 yılında Sava kıyılarında dolaşan haydut eşkıyasına karşı Bosna levendlerinin başbuğı olan Fazlı bölükbaşı tayin edilmiştir (*Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 85; Defterdar, *Zübde-i Vekayıât*, s. 496).

²²³ Özi Valisi Vezir Hüseyin Paşa, nehrin güvenliğini sağlamak üzere bölgeye gönderilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 101, s. 86/268, Evâhir-i Ramazan 1102/18-27 Haziran 1691). Bir başka örnekte ise Tuna kıyısında İnlık adlı yerde üslenen eşkıyanın gerek Belgrad'a giden zahire gemilerine gerekse bu yolu kullanan kişilere zarar vermesi üzerine Tuna Kaptanı Ali Paşa ile birlikte Silistre beylerbeyi ve Tököli İmre görevlendirilmiştir. Bu kişilerin ortak çalışmaları sonucu eşkıyanın bin kadarı öldürülerek pek çok ganimet ele geçirilmiştir (*Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 41; Defterdar, *Zübde-i Vekayıât*, s. 425).

²²⁴ Kavala muhafızı kapı halkı ve 300 serhadlü nefer ile Dragoman Boğazı-Niş yolunun güvenliğine memur edilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 10/56, Evâhir-i Şaban 1103/8-16 Mayıs 1692). Diğer örnekler için bkz. BOA, *MHM*, nr. 104, s. 217/1012, 255/1172.

²²⁵ Mora Seraskeri Ali Paşa, Yanya sancağında 700 eşkıya ile birlikte yol kesen Dolu adlı şakîyi yakalamak üzere Delvine Sancağı Mutasarrıfı Kaplan Paşa ile birlikte harekete geçmiştir (BOA, *MHM*, nr. 100, s. 39/125, Evâhir-i Ramazan 1101/28 Haziran-7 Temmuz 1690).

²²⁶ BOA, *MHM*, nr. 101, s. 89/279, Evâil-i Şevval 1102/28 Haziran-7 Temmuz 1691.

²²⁷ Geniş bilgi için bkz. Kamil Çolak, "Ruşçuk ve Eflak Sınır Bölgesinde Eşkıyalık ve Asayiş Meselesi (1550-1600)", *Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu Bildirileri (Eskişehir 11-13 Mayıs 2005)*, İstanbul 2005, s. 417-423.

dan haberdar edilmiştir.²²⁸ Semendre ve Demirkapı taraflarının eşkiyadan muhafaza edilme görevi ise Tököli İmre'ye verilmiştir. Zira bahsedilen yerler, Belgrad'a zahire taşıyan gemilerin uğrak noktasında olup tehlikeden uzak tutulması gerekiyordu.²²⁹ Ayrıca haydut eşkiyasının sınırdaki palankalara saldırma ve yağmalama girişiminden Tököli İmre haberdar edilerek kendisinden kuvvet talep edildiği gibi bölgenin muhafazası için de tedbir alması istenmiştir.²³⁰

6) *Af ve Kefalet*: Eşkiyalık yapan kişi veya toplulukların çeşitli sebeplerle hükümet tarafından affedildikleri görülmektedir. Hükümet, dağlarda yaşayan reayayı asayiş açısından bir tehdit olarak algılamış ve onların iskânı için bazı teşebbüslerde bulunmuştur. İskânı kabul eden reayayı çeşitli vergilerden muaf tutan hükümet, içlerinde eşkiyalık yapmış olanları da bundan vazgeçmeleri koşuluyla raiyyetliğe kabul etmiş ve palankalar çevresine yerleştirmiştir. Bu durumdaki reaya, sadece *edna cizyesi* ile ziraat ettiği topraklardan elde ettikleri mahsulün aşarını ödemekle mükellef tutulmuştur.²³¹ Öte yandan eşkiyalık olaylarına karışmasına rağmen bu durumdan pişmanlık duyarak affını talep eden bazı kişilerle de karşılaşmaktadır. Bu konuda eşkiyanın bazı köyleri aracı olarak kullandığı görülmektedir. Köy halkı, kendisine müracaat eden eşkiyanın iyi niyetine güvenerek onlara kefil olmuş ve suçlarının affı için kadılar vasıtasıyla hükümetten ricada bulunmuştur. Hükümet ise, eşkiyanın “sekban olmamak üzere gelip sairler gibi karyelerinde sakin ve kendi hallerinde olmak şartıyla” suçlarını affetmiştir. Nitekim Filibe dağlarında gezen Durmuş, yanındaki 70 eşkiya ile birlikte kazaya bağlı Yalak nahiyesinden bir gayrimüslim köyüne gelerek eşkiyalıktan vazgeçtiğini ifade etmiş, bunun üzerine köy halkı, kendisine kefil olarak affı için hükümet nezdinde girişimde bulunmuştur.²³²

²²⁸ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 75/329, Evâil-i Zilhicce 1103/14-23 Ağustos 1692.

²²⁹ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 69/302, Evâil-i Zilhicce 1103/14-23 Ağustos 1692.

²³⁰ Güğercinlik palankasının haydut eşkiyasına karşı savunulması için Tököli İmre'ye gönderilen hüküm (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 75/331, Evâil-i Zilhicce 1103/14-23 Ağustos 1692).

²³¹ *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 61.

²³² BOA, *MHM*, nr. 101, s. 10/24, Evâhir-i Cemaziyelâhir 1102/22-30 Mart 1691.

Kefalet müessesesi, eşkıyalığın son derece yaygın olduğu bölgelerde asayişî sağlamanın bir yolu olarak da görülmüştür. Buna göre köylüler mahkemeye davet edilerek birbirlerine kefil olmuş, böylece eşkıya olan, eşkıyaya yardım ve yataklık edenler belirlenmeye çalışılmıştır.²³³

7) *Eşkıyaya Verilen Cezalar*: Hükümet, eşkıyalık yapan kişilerle ilgili olarak bölge kadılarından gelen arzları dikkate almakla beraber olayın etraflıca araştırılması noktasında hassas davranmıştır. Bölgedeki idari görevlilerin teftişi sonucunda eşkıyalık söz konusu ise öncelikle kişilere nasihat edilme yoluna gidilmiştir. Ancak bunun etkili olmadığı durumlarda, olay kadı tarafından mahkemeye intikal ettirilmiş ve çözüme kavuşturulmuştur. İdam cezası gerektiren suçlar dışındaki teşhir, dayak atma, para cezası, kürek cezası, kalebentlik ve sürgün gibi cezalar mahallinde uygulanmış, büyük suçları işleyenler ise İstanbul'a gönderilmiştir.²³⁴

Hükümet, eşkıyanın yakalanması konusunda halkın gayret ve şevkini artırmak amacıyla bazı kararlar da almıştır. Bunlardan biri halkın, katlettiği eşkıyanın mallarına sahip olması diğeri de katlettiği eşkıyadan dolayı yerel idarecilerin teftiş ve baskısına maruz kalmayacakları konusunda verilen güvencedir.²³⁵ Eşkıyalıkta şöhret kazanmış kişiler doğrudan katledildikleri gibi²³⁶ bazen de bir süre kale hapsinde tutulduktan sonra öldürülmüştür.²³⁷ Bazen bu öldürme olayı halka açık yerlerde idam edilmek suretiyle gerçekleştirilmiştir.²³⁸ Katledilen eşkıyanın başları kimi zaman Rikab-ı Hümâyûn'a gönderilmiştir.²³⁹ Eşkıyanın mahkeme edildiği durumlarda ise,

²³³ Tsvetkova, *a.g.e.*, I, 266.

²³⁴ Bilgehan Pamuk, "XVII. Asır Başlarında Erzurum ve Havalisinde Eşkıyalık Hareketleri", *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, s. 62.

²³⁵ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 63/260, Evâil-i Zilkade 1103/15-24 Temmuz 1692.

²³⁶ BOA, *MHM*, nr. 98, s. 189, 212.

²³⁷ İvrace kazası sakinlerinden olup eşkıyalıkta şöhret kazanmış Zaimoğlu Ali, Niğbolu sancağı mutasarrıfı tarafından katledilmiştir (BOA, *MHM*, nr. 98, s. 212, Evâhir-i Şaban 1100/10-18 Haziran 1689). Bir başka örnek için bkz. BOA, *MHM*, nr. 100, s. 67/246, Evâhir-i Muharrem 1102/25 Ekim-3 Kasım 1690.

²³⁸ BOA, *MHM*, nr. 98, s. 189, Evâil-i B 1100/21-30 Nisan 1689; Silahdar, *Nusretname*, s. 148.

²³⁹ Zihne kazasından Serbölük Hacı Ali, Drama sakinlerinden Mehmed ve Siroz sakinlerinden Serbölük Selim'in katledilerek başlarının gönderilmesi hakkında Evâsıt-ı Cemaziyelevvel 1100/3-12 Mart 1689 tarihli hükümler (BOA, *MHM*, nr. 98, s. 124).

suçun çeşidine göre ya katledilmiş ya da kale hapsi ve kürek cezası gibi çeşitli cezalara çarptırılmıştır.²⁴⁰ Ayrıca eşkıyanın sahip olduğu mal ve mülkler yağmalanmış veya miri için satışa çıkarılmıştır.²⁴¹ İkamet ettiği evleri yakılmakla birlikte ev halkına dokunulmamıştır.²⁴² Bununla birlikte ev halkının eşkıya ile birlikte gezmesi ve yakalanması halinde esir edilmesine karar verilmiştir.²⁴³ Kalebent cezası verilen eşkıya genellikle Vidin,²⁴⁴ Filibe,²⁴⁵ Prevadi,²⁴⁶ Niğbolu,²⁴⁷ Varna,²⁴⁸ Özi,²⁴⁹ Selanik,²⁵⁰ Kavala,²⁵¹ Karaharman²⁵² ve Kerpe²⁵³ gibi kalelere, eşkıyaya yardım edenler ise Bozcaada'ya²⁵⁴ gönderilmiştir. Bunun yanında Tersâne-i Amire'ye gönderilenler de bulunmaktadır. Buraya gönderilen suçlular zindanlara konularak donanma gemilerinde hapsedilmiş veya kürek cezası (6 ay veya 1 sene kürek çekmek)

²⁴⁰ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 58/244, 88/391, 218/1017.

²⁴¹ İlbasan Sancakbeyi Mahmud Bey'i katleden şakilerin malları miri için satılmıştır (BOA, *MHM*, nr. 101, s. 105/348, Evâsıt-ı Muharrem 1103/4-13 Ekim 1691).

²⁴² BOA, *MHM*, nr. 104, s. 77/343, Evâhir-i Zilhicce 1103/3-11 Eylül 1692.

²⁴³ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 78/349, Evâhir-i Zilhicce 1103/3-11 Eylül 1692.

²⁴⁴ İvrace kasabasındaki yeniçerilerden eşkıyalık yapanların kalede hapsedilmeleri hakkında (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 143/626, Evâhir-i Cemaziyellevvel 1104/28 Ocak-6 Şubat 1693). Vidin kalesinde kalebent olan 5 nefer Sırp eşkiasının Tersane-i Amire'ye gönderilmesi hakkında bkz. Gökbunar, *a.g.t.*, s. 120, hüküm nr. 100, 101.

²⁴⁵ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 62/257, Evâil-i Zilkade 1103/15-24 Temmuz 1692.

²⁴⁶ BOA, *MHM*, nr. 99, s. 176; nr. 104, s. 163/695, 220/1031.

²⁴⁷ Plevne ve Niğbolu kazasında yeniçerilik iddiasında bulunup eşkıyalık yapanların kalede hapsedilmeleri hakkında bkz. Gökbunar, *a.g.t.* s. 350-351, hüküm nr. 516.

²⁴⁸ Kazada yeniçerilik iddiasında bulunanların kalede hapsedilmesi hakkında (BOA, *MHM*, nr. 104, s. 103/463, Evâil-i Rebiülâhir 1104/10-19 Aralık 1692).

²⁴⁹ BOA, *A.DVN.MHM*, nr. 948, Selh-i Zilhicce 1107/30 Temmuz 1696.

²⁵⁰ BOA, *MHM*, nr. 98, s. 126; BOA, *MHM*, 101, s. 75/233.

²⁵¹ Pravişte kasabası sakinlerinden eşkıya Tabak Ali ve arkadaşlarının Kavala'da mahkemeye çıkarılması, hapsedilmesi lazım gelir ise kalebent edilmesi hakkında (BOA, *MHM*, nr. 98, s. 44, Evâsıt-ı Safer 1100/5-14 Aralık 1688).

²⁵² BOA, *MHM*, nr. 104, s. 161/685, Evâsıt-ı Cemaziyelâhir 1104/17-26 Şubat 1693.

²⁵³ Hurpişte kasabasında eşkıyalık yapan Mehmed'in Kerpe kalesinde hapsedilmesi hakkında bkz. BOA, *MHM*, nr. 104, s. 221/1033, Evâsıt-ı Şaban 1104/17-26 Nisan 1693.

²⁵⁴ BOA, *MHM*, nr. 104, s. 277/1263, Evâhir-i Şevval 1104/25 Haziran-3 Temmuz 1693.

ile cezalandırılmıştır. Bazen cezanın süresine herhangi bir sınırlandırma getirilmeyip sadece “ıslah-ı nefis edinceye değin” kaydı düşülmüştür.²⁵⁵

Bu dönemde sürgün de bir cezalandırma metodu olarak uygulanmıştır. İslam hukuku açısından bakıldığında eşkıyalık ve yol kesme gibi suçlara verilen en alt ceza olarak görülen sürgün cezası, Osmanlı Devleti’nde eşkıyalık yapan, isyan eden toplulukları ıslah ve iskân etmek amacıyla uygulanmıştır. Bazen toplu bazen de bireysel sürgünlerle toplumsal karışıklıkları önlemeye çalışan devlet, sürgün yeri olarak ülkenin pek çok yerini kullanmıştır. Bunlar arasında iklim ve hayat şartlarının elverişsiz olduğu yerler bulunabildiği gibi adalar da uygun birer sürgün yeri olarak görülmüştür.²⁵⁶ Bahsedilen dönemde ise sürgün cezası, daha çok başka bölgelerden gelip eşkıyalık yapan kişilerde²⁵⁷ veya halkın, eşkıyalık olaylarına karışmış kişilerden tedirgin olmaları sonucunda gündeme gelmiştir.²⁵⁸ Nitekim eşkıyaya yardımcı olan Hıristiyan din adamları Bozcaada’ya sürgüne gönderilmiş, eşkıyalık yapan Kırım Han ailesi mensuplarından Küçük Gazi Giray Sultan ise sürülmekle kalmayıp aynı zamanda Bozcaada’da kalebent edilmiştir.²⁵⁹

SONUÇ

Bozgun yıllarında, toplumun her kesiminden insanın -gerek askerî gerek reaya olsun- eşkıyalık olaylarına doğrudan veya dolaylı yoldan karıştığı görülmektedir. Anadolu’da olduğu gibi Rumeli’de de geniş bir coğrafyayı etkileyen bu olaylarda birçok sebep etkili olmuştur. Merkezi otoritenin zayıflaması sonucu taşradaki bazı idareciler daha rahat hareket etmeye ve yasadışı yollara sapmaya başlamıştır. Bunlara mütegalibe ve zorbalar adıyla

²⁵⁵ Bu konudaki örnekler için bkz. BOA, *MHM*, nr. 98, s. 121; nr. 100, s. 70/261; nr. 104, s. 273/1248; Bekir, *a.g.t.*, s. 121, hüküm nr. 102, s. 206, hüküm nr. 300.

²⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Daşcıoğlu, “Osmanlı’da Eşkıyalık Hareketlerini...”, s. 251-263.

²⁵⁷ BOA, *MHM*, nr. 100, s. 140/535, Evâhir-i Cemaziyelâhir 1102/22-30 Mart 1691.

²⁵⁸ Sarıgöl kazasına bağlı Agostos Köyü’ndeki 4 zimmînin eşkıyalık yapması halkı tedirgin ettiğinden hükümet bu kişileri başka bir yere sürmüştür (BOA, *MHM*, nr. 101, s. 75/233, Evâil-i Ramazan 1102/29 Mayıs-7 Haziran 1691).

²⁵⁹ Bu konuda Tatar Hanzade ve Askerlerinin Eşkıyalığı ile Halkın Eşkıyalık Faaliyetlerindeki Rolü başlıklarına bakılabilir.

yeni güçlerin katılması toplum üzerindeki baskıyı daha da artırmıştır. Öte yandan savaşları finanse etmek üzere mevcut vergilerin artırılması ve yeni vergi talebi, halkın ekonomik durumunu derinden etkilemiştir. Ayrıca taşrada bulunan idareci ve askerlerin büyük çoğunluğunun seferlere katılması bir otorite boşluğuna neden olmuş, giderek ıssızlaşan ve asayiş bozulan taşrada eşkıyalık büyük bir artış göstermiştir.

Rumeli'deki eşkıyalık olaylarına karışan kişiler, sadece o bölgenin insanı olmayıp “fırsatı ganimete çevirmek isteyen” uzak-yakın coğrafyanın insanlarından da oluşmaktadır. Anadolu kökenli olup Rumeli'de eşkıyalık yapanların yanı sıra yabancı kökenli olanların da yerli halka büyük zarar verdikleri tespit edilmektedir. Üstelik ortak menfaatler çerçevesinde yerli ve yabancı eşkıyanın işbirliği yaptığı görülmektedir. Bu durum hayat mücadelesinde eşkıyanın sınır ve mekân tanımadığını, birbiriyle haberleşen ve ortak plan yapabilen bir topluluk olduğunu da göstermektedir. Bir başka nokta Rumeli'de yaşayan zimmilerin savaş ortamını fırsat bilerek halkı isyana teşvik etmeleri ve eşkıyalık yapmalarıdır. Bu olaylar, savaşın getirdiği olağanüstü zorlukları göğüslemeye çalışan reayanın gündelik hayatını daha da zorlaştırmıştır. Bu dönemde askeri birliklerin cephede bulunmasından istifade eden kalabalık eşkıya birlikleri, Rumeli'deki yerleşim birimlerini basmış, derbent, geçit ve yol boylarında pusu kurarak çeşitli amaçlarla yolculuk edenlere saldırmıştır. Üstelik bu saldırılardan sınır boylarında oturan reaya daha fazla etkilenmiştir. Zira meskûn reaya, yerli eşkıya yanında yabancı eşkıya ile de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Canı ve malı tehlikede olan reaya, merkezin tedbir almasını beklemeden oturduğu yerleşim birimini bile terk etmekten çekinmemiştir.

Hükümet ise, daha önce meydana gelen isyan ve eşkıyalık olaylarında olduğu gibi bu dönemde de olayların nedeninden ziyade sonuçlarıyla ilgilenmiştir. Taşraya gönderdiği emirlerde halkı koruyucu bir tavır takınan, örfi ve şer'i idarecileri alması gereken tedbirler konusunda bilgilendiren hükümet, eşkıyalığın bir türlü ortadan kaldırılamamasında genellikle idarecileri suçlamıştır. Merkezin bakış açısına göre idarecilerin olaylara ciddi yetle yaklaşmaması ve ihmalkârlığı, eşkıyalığın yayılmasında önemli bir etken olarak yorumlanmış, kendilerine tehdit dolu emirler gönderilmiştir. Ayrıca hükümet, bu iş için üst düzey görevliler tayin etmiş, yerel kuvvetleri harekete geçirmiş, eşkıyanın saklanmasına elverişli yerlerde gereken ted-

birleri almış, hatta sınırlarda yeni palankalar inşa ettirmiştir. Bu girişimlere rağmen hükümetin eşkıyalık ile mücadelesi klasik yöntemler çerçevesinde olmuştur. Bunlar; kuvvet kullanmak suretiyle eşkıyayı ortadan kaldırmak, yakalamak ve cezalandırmak ya da eşkıya liderine makam ve mevki teklif etmek şeklindedir. Cezalandırma yöntemi ağır basmakla birlikte eşkıyanın kefalete bağlanması, affedilmesi gibi yöntemlere de başvurulmuştur.

Hükümetin olayların kökenine inmeden almış olduğu bu tedbirlerle kısmen asayişî sağladığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte eşkıyalığın ortadan kaldırılması, reayanın sosyo-ekonomik şartlarının düzeltilmesi kadar yerel idarecilerin, askerîlerin, ayan ve eşrafın da kanun ve kuralara uymasına bağlıydı. Oysaki reayanın karşı karşıya kaldığı sorunlar çözülemediği gibi taşradaki güçlerin eşkıyayı himaye etmesi, işbirliğine yönelmesi hatta eşkıyalık yapması sonucu asayişî tesis etmek zorlaşmış, mücadele sırasında pek çok kişi hayatını kaybetmiştir.

“ACTIVITIES OF BANDITRY IN RUMELIA AFTER THE SETBACK
OF THE SECOND SIEGE OF VIENNA”

Abstract

Banditry is a social phenomenon caused by various reasons and seen in every society. This phenomenon has far reaching dangerous effects particularly in wartime. This is true for the Ottoman Empire as well, which was often exposed to the activities of banditry in both Rumelia and Anatolia in the last quarter of the 17th century, when it was engaged on war with European powers. In this activities, aside from common people, administrators, members of the military class (standing army officers, fief-holder cavalry, mercenaries etc.) and social groups employed in supply services were seen to have participated.

Bandits exploiting the chaotic environment and increasing their pressure on people during wartime, threatened and collected arbitrary taxes from places of settlement; plundered their possessions and food supplies and attempted to kill the people living there. Their destructive activities executed by crowded groups ruined the agricultural and commercial activities severely. Some of the people, to avoid their malice, had to migrate to other places. Some of the military forces, in order to assure the safety deep in the country, were kept away from the front line and authorized to assure the safety in the interior. State has also asked support from the people of the region. Ottoman Government, similarly, upon the degeneration of general security, deterioration of security along the itineraries, and incidents even harming the military transportation along the routes of expedition, had to take certain measures. These measures included the reclamation of forestlike regions, the construction of palisaded fortifications or repairing the old ones, and the reinforcement of provincial/local security forces. To the same end, those fighting against the bandits were included within the high bureaucracy and supported by fresh forces of “bostancı” branch of the standing army sent from the capital.

Ottoman Government preferred to use military force in suppressing the banditry and the bandits, upon seizure, were either executed, sent to jail, exiled, or condemned to galleys. But sometimes they could be released on bail or pardoned, as well. There were also instances where the leaders of the bandits, usually under wartime conditions or upon unsuccessful expeditions against the brigandage, were offered high posts and ordered to participate, together with their crowded entourage, the military expeditions of the state. Success for the state came only with the help and efforts of the local governors and the support of the people, in these attempts. Bandits, on the other hand, could always get help from various groups to take protection and support in the countryside. Worsened by the critical wartime conditions, to assure the safety and to eradicate the banditry became much more difficult and the fight between the state and the brigands went on for long years.

Keywords

Rumelia, Banditry, 17th Century, Aftermath of the Defeat, Ottoman